

Å bygge en hverdag

Flyktningers ressurstilegnelse etter bosetting i en norsk kommune

Mari Fjelde Hauger

Masteroppgave i kultur- og samfunnspsykologi,
Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Juli 2012

© Mari Fjelde Hauger

2012

Å bygge en hverdag: Flyktningers ressurstilegnelse etter bosetting i en norsk kommune

Mari Fjelde Hauger

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Formålet med denne studien er å undersøke hvordan flyktninger som relativt nylig har fått oppholdstillatelse, opplever hverdagen etter bosetting i kommunen. Undersøkelsen legger til grunn at tilegnelse av ressurser er sentralt for flyktningenes tilpasning og normalisering av hverdagen. Dette gjelder ikke kun materielle ressurser, men også sosiale, personlige og kulturelle. Slik ressurstilegnelse skjer ikke i et vakuum, men i et samspill mellom individet og samfunnet. Denne undersøkelsen tar derfor utgangspunkt i informantenes hverdag og deres beskrivelser og opplevelser av denne. Undersøkelsen baserer seg på kvalitative intervjuer med ti flyktninger bosatt i to distriktskommuner i Nord-Norge. Informantene er deltakere ved kommunens introduksjonsprogram. Undersøkelsen har følgende to problemstillinger:

- 1) Hvilke former for deltakelse i kommunen oppleves som meningsfulle for informantene?
- 2) Hva ligger til grunn for informantenes opplevelse av tilgjengelighet/utilgjengelighet knyttet til deltakelse? Resultatene vitner om at flyktningene utenom introduksjonsprogrammets innhold på dagtid, opplever begrensninger knyttet til ressurstilegnelse. Det uttrykkes et ønske om å ha mer kontakt med nordmenn, da de opplever at slik kontakt blant annet er viktig for at de skal kunne øke sin norskkompetanse. Men nettopp språkbarrierer, og få kontaktpunkter med nordmenn på fritiden, fremstår som sentrale begrensninger for dette. Deres behov for sosiale relasjoner dekkes hovedsakelig av personer som kommer fra samme land, og disse relasjonene fremstår som sentrale for deres trivsel og hverdag i kommunen. Ved å se på person- og miljøfaktorer i sammenheng, kan resultatene fra denne undersøkelsen bidra til mer nyansert kunnskap om hva som fremmer og hemmer tilegnelse av ressurser blant nylig bosatte flyktninger.

Forord

Interessen for denne oppgavens tema kom for fullt da jeg jobbet på et asylmottak. Jeg ble mer og mer nysgjerrig på hva som møtte dem som fikk opphold, og som ble del av den virkelige norske hverdagen rundt i landets kommuner. Hvordan *er* det å bosettes som flyktning? Hvilke betingelser har de for å kunne normalisere sin hverdag? Først og fremst vil jeg gi en stor og ydmyk takk til de som ga meg sine svar på disse spørsmålene, nemlig alle informantene mine. Dere lærte meg så mye, hvor bare en brøkdell får plass i denne oppgaven. Og takk til kontaktpersonene i kommunene for god hjelp med rekrutteringen.

Halvveis i jobbingen med masteroppgaven ble det en pause på ti måneder, da jeg jobbet som flyktningkonsulent. Denne erfaringen har vært til stor nytte og inspirasjon også i arbeidet med oppgaven. Så til både kollegaer og deltakere i Sørumsdal, takk for alt jeg har lært av dere.

Til veilederen min, Astri Heen Wold. Takk for tålmodighet, og kloke og grundige tilbakemeldinger. Jeg er privilegert som har blitt veiledet av din stødige hånd.

Tante Aud Ingun og onkel Trond, takk for åpent hus igjen og igjen! Takk for lån av kontoret, onkel, og takk for grundig gjennomlesning, tante.

Mine studievenner - både på det ene og andre kullet, takk for faglige og mindre faglige samtaler og innspill. Masterjobbingen hadde vært ensom uten dere. Takk til Heidi og Ingrid for innspill, og Ragne for datasupport. Og en spesiell takk til Josefin for uvurderlig hot-line, og for at ditt klartenkte hode rydder opp litt i mitt også.

Takk til hele min fine, store familie, for at dere har troen på meg og alltid støtter meg. Og takk til de fem kuleste tantebarna i hele verden.

Til familien Hersleb; Karianne og Maja Tove, dette året hadde blitt skikkelig kjedelig hvis jeg ikke skulle kommet hjem til dere. Takk for fjas, prat og omsorg.

Til kjæresten min Martine, takk for konstant heining, for latter og avkobling, men mest av alt – takk for at du har holdt ut... 4. JULI!!

Til mine flotte venner. Dere gjør susen. Tusen hjertelig takk.

Oslo, juli 2012

Mari Fjelde Hauger

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
Teori	2
Redegjørelse for relevante begreper	2
Asylsøker og overføringsflyktning	3
Bosetting av flyktninger i norske kommuner	3
Introduksjonsordningen	3
Teoretisk rammeverk	5
Tvungen migrasjon og eksiltilværelse	5
Kulturpsykologi	6
Community-psykologi	7
Ressursbasert tilnærming til flyktningers tilpasning	8
Aktivitetssettinger	10
Andrespråklæring	12
Metode	13
Epistemologi og refleksivitet	13
Rekruttering av informanter	14
Utvalg	15
Utarbeidelse av intervjuguide	15
Datainnsamling: gjennomføring av intervjuer	16
Transkribering	18
Analysearbeidet	19
Ethiske hensyn	21
Resultater og diskusjon	21
Deltakelse og relasjoner	22
Skolen som trygg arena	22
Skolen som aktivitetssetting for normalisering og sosiale relasjoner	23
Aktivitetssettinger utenom skolen	25
Betydningen av å være i aktivitet	27
Kontakt med andre fra hjemlandet	27
Inntrykk av og kontakt med nordmenn	29

Opplevelse av å møte negative holdninger fra nordmenn	31
Ønske om norsk venn	33
Språklæring og språkbruk.....	35
Behov for norsk språk	35
Språkbruk innenfor og utenfor skolen.....	37
Språknivåets rolle for kontakt med nordmenn	38
Språklige situasjoner som trygge eller utrygge	39
Oppsummering og avsluttende diskusjon.....	40
Diskusjon rundt undersøkelsens resultater	40
Hovedtrekk i resultatene	41
Ressurstilegnelse på fritiden.....	42
Flyktningenes ramme for ressurstilegnelse	43
Sterke relasjoner til personer fra hjemlandet.....	45
Strategi som forhindrer opplevelse av avvisning	45
Tilpasning og endring gjennom deltakelse.....	46
Begrensninger og refleksjoner rundt undersøkelsen	48
Praktiske implikasjoner av resultatene	51
Litteraturliste	52
Vedlegg.....	55

Innledning

Informant: Du ga oss mulighet til å fortelle, også det er viktig å fortelle hva vi føler

Intervjuer: Ja, synes du det er viktig?

Informant: Ja, jeg synes det er, fordi dere kjenner ikke om følelsene mine, kanskje. Så dere vil ha å vite om hvordan vi føler, hvordan forandringen etter oppholdstillatelsen og bosettes og sånn. Så vi, det vil gjerne fortelle dere

I 2011 ble det bosatt 5486 flyktninger i norske kommuner (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2011a). Dette er personer som har fått oppholdstillatelse i Norge på grunn av behov for beskyttelse, eller ut fra sterke menneskelige hensyn. Denne undersøkelsen ønsker å si noe om hvordan disse personene opplever tiden etter bosetting. Informantene er flyktninger som relativt nylig har fått oppholdstillatelse, og som bor i to distriktskommuner i Nord-Norge. De nærmer seg slutten på et toårig langt kvalifiseringsprogram, kalt introduksjonsprogram, som er obligatorisk for nyankomne flyktninger.

En rekke undersøkelser om bosettingsprosessen og introduksjonsprogrammet er gjennomført (se f. eks. Bøgh & Bakli, 2006; Djuve, 2011; Djuve, Kavli, & Hagelund, 2011; Hanche-Dalseth, Bergem, & Aarflot, 2009; Ibenholt & Bakli, 2009; Kavli, Hagelund, & Bråthen, 2007; Thorshaug, Valenta, & Berg, 2009). I tillegg er psykologisk forskning på eksil- og migrasjonsfeltet relativt utbredt (se f. eks. Colic-Peisker & Tilbury, 2003; Lavik, Hauff, Skrondal, & Solberg, 1996; Miller, Muzurovic, Worthington, Tipping, & Goldman, 2002; Reichelt & Sveaass, 1997). Mye av forskningen som er gjennomført om bosettingsprosessen, introduksjonsprogrammet og flyktningers tilpasning, ønsker svar på spørsmål man på forhånd anser som relevante og ubesvarte blant gruppen. I denne undersøkelsen ønsker jeg å gi flyktningene mulighet til selv å definere temaene som omhandles, og undersøkelsen er derfor gjennomført med en åpen tilnærming. Det grunnleggende spørsmålet til informantene var; hva er betydningsfullt for dere, gitt de rammene dere har for deres hverdag? Og videre, hvordan opplever dere livsendringen etter bosetting? Hva gjør at dere har det bra og hva synes dere er vanskelig? Undersøkelsen bygger på kvalitative intervjuer, og ble underveis avgrenset til følgende to problemstillinger: 1) Hvilke former for deltakelse i kommunen oppleves som meningsfulle for informantene? 2) Hva ligger til grunn for informantenes opplevelse av tilgjengelighet/utilgjengelighet knyttet til deltakelse?

Fokuset på deltakelse kan sees i sammenheng med undersøkelsens gjennomgående perspektiv; flyktningers psykososiale tilpasning handler grunnleggende sett om i hvilken grad

de får tilegnet seg ressurser. Ressurser handler ikke kun om materielle ressurser, men også sosiale, personlige og kulturelle ressurser (Ryan, Dooley, & Benson, 2008). Eksempler på slike ressurser er språkkunnskaper og sosialt nettverk. Ressurser tilegnes i stor grad gjennom samhandling med andre og deltakelse i samfunnet mer generelt. I undersøkelsen ønsker jeg derfor å se på flyktningenes liv som helhet, hvor både individuelle forutsetninger og ytre betingelser sees på i sammenheng (Berg, 2010). En slik tilnærming gir nødvendigvis variasjon og bredde i resultatene, noe denne undersøkelsen gir rom for. Men mest av alt gir det en mulighet til å høre flyktningenes egen stemme. Dette bør ikke betraktes som en evalueringsstudie av verken introduksjonsprogrammet eller kommunenes arbeid, men som et innblikk i hvordan noen flyktninger opplever tiden etter bosetting.

Undersøkelsens oppbygning

I denne undersøkelsen vil det først redegjøres for relevante begreper knyttet til undersøkelsens målgruppe, som introduksjonsprogrammet og prosessen rundt bosetting av flyktninger.

Videre vil undersøkelsens teoretiske rammeverk gjennomgås, hvor en fellesnevner er at mennesket må forstås i lys av sin kontekst. De metodiske valgene og fremgangsmåten vil deretter beskrives, før resultatene presenteres i lys av det teoretiske rammeverket.

Undersøkelsen avsluttes med en diskusjon med utgangspunkt i resultatene, og undersøkelsens begrensninger og implikasjoner.

Teori

Redegjørelse for relevante begreper

Personer som får oppholdstillatelse i Norge og som bosettes i en kommune, befinner seg innenfor en samfunnsmessig og politisk kontekst som legger føringer for deres liv. I denne undersøkelsen forutsettes det at leseren kjenner til disse rammene, og det vil derfor gis en beskrivelse av prosessen rundt bosetting av flyktninger, samt introduksjonsprogrammet. Det vil imidlertid være et noe forenklet bilde, da det innen innvandring- og asylfeltet finnes en rekke juridiske gråsoner og ulike praksiser som det i denne undersøkelsen verken er rom for, eller til hensikt å gå inn på.

Asylsøker og overføringsflyktning

Informantene i denne undersøkelsen har alle status som flyktning, og hoveddelen kom til Norge som asylsøkere. De søkte om beskyttelse i Norge, og de bodde på asylmottak mens de ventet på svar på om de fikk oppholdstillatelse eller ikke, noe disse informantene fikk. I undersøkelsen er det også en som kom til Norge som overføringsflyktning, det som tidligere ble kalt kvoteflyktning. Norge har gjennom FN forpliktet seg til å ta imot et visst antall overføringsflyktninger årlig. Disse kommer fra flyktningleire i utlandet og bosettes direkte i norske kommuner (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2009).

Bosetting av flyktninger i norske kommuner

Asylsøkere som får oppholdstillatelse i Norge bosettes i en norsk kommune. Dette skjer etter en avtale mellom den aktuelle kommunen og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Noen flyktninger velger å bosette seg på egenhånd, og de mister da rettigheter knyttet til offentlig støtte (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2012b). Det er frivillig for kommuner om de ønsker å bosette flyktninger, og i 2011 var det 255 kommuner som gjorde dette (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2011b). Et mål med bosettingsordningen er å redusere sekundærflytting mellom kommuner (Barne- likestilling- og inkluderingsdepartementet, 2012b). Bosettingskommunen mottar et integreringstilskudd fra staten for hver person som bosettes, som skal dekke de kommunale utgiftene som følger av bosettingen (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2009). Alle kommuner som bosetter flyktninger etter avtale med IMDi plikter å tilby et introduksjonsprogram (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2009).

Introduksjonsordningen

Siden 2004 har alle kommuner som bosetter flyktninger vært pålagt å tilby disse personene et individuelt tilpasset kvalifiseringsprogram, kalt introduksjonsprogram. Dette tar utgangspunkt i Introduksjonsloven (Introduksjonsloven, 2003). Jeg vil først fortelle kort om bakgrunnen for at introduksjonsordningen ble innført, for så å gå nærmere inn på ordningens innhold. Det må imidlertid presiseres at dette må anses som et overblikk (for grundigere behandling se f.eks. Djuve et al., 2011; Kavli et al., 2007)

Introduksjonsordningens formål er å ”styrke nyankomne innvandreres mulighet for deltakelse i yrkes- og samfunnslivet og deres økonomiske selvstendighet”

(Introduksjonsloven, 2003). Introduksjonsordningen kom i kjølvannet av økende kritikk av norske myndigheters integreringspolitikk utover 1990-tallet (Kavli et al., 2007). Det ble etterlyst tiltak som bedret flyktningers mulighet for å komme seg inn på arbeidsmarkedet, og dermed unngå omfattende avhengighet av sosialhjelp. Innføringen av introduksjonsordningen innebærer mer statlig kontroll av kommunenes integrering av flyktninger, samt at flyktningene nå møter krav til deltakelse for å motta økonomisk støtte (Djuve, 2003; Kavli et al., 2007).

Programinnhold for deltakere på introduksjonsprogrammet skal tilsvare 30-37,5 timer i uka, og skal inneholde norsk- og samfunnsfagundervisning, samt forberedelse til arbeidslivet (Introduksjonsloven, 2003). Introduksjonsprogrammet har en varighet på inntil to år, med mulighet for forlengelse med et tredje år. En intensjon med introduksjonsprogrammet er at det individuelt skal tilpasses den enkeltes kvalifiseringsbehov (Kavli et al., 2007).

Introduksjonsloven legger føringer for hvem som har rett og plikt til å delta på introduksjonsprogrammet. Oppsummeringsvis gjelder dette flyktninger som bosettes i kommunen etter avtale mellom IMDi og kommunen. Personene må være mellom 18 og 55 år og ha behov for grunnleggende kvalifisering (Introduksjonsloven, 2003). De som faller innenfor disse kriteriene har altså *rett* og *plikt* til å delta på introduksjonsprogrammet. Plikt til deltakelse innebærer at personene trekkes i introduksjonsstønad, den ”lønnen” de mottar som introduksjonsprogramdeltakere, ved ugyldig fravær. Videre er det slik at hvis personer frivillig avbryter sitt introduksjonsprogram, og dermed sier fra seg introduksjonsstønnen, kan dette få konsekvenser for utbetaling av sosialhjelp (NOU 2011: 14, 2011). Det samme gjelder om personer i løpet av programperioden flytter til en annen kommune. Personen mister ved flytting retten til å fortsette programmet i den opprinnelige kommunen, og har heller ikke rett til å starte opp i den nye bostedskommunen.

Det er den enkelte kommune som har ansvaret for å tilby et introduksjonsprogram. Kommunene står fritt til å velge hvordan introduksjonsarbeidet skal organiseres, og dermed hvem som får rollen som programrådgiver, som har ansvaret for å følge opp flyktningenes kvalifisering og programinnhold (Kavli et al., 2007). Ofte er programrådgiveren flyktningrådgivere ansatt i det kommunale systemet, for eksempel organisert i et flyktningkontor, ansatte ved voksenopplæringen eller på nav.

En sentral del av de enkelte personenes programinnhold er nødvendigvis norskopplæring, og en betydelig andel av den totale programtiden går til dette (Kavli et al., 2007).

Norskundervisning skjer som oftest i regi av den kommunale voksenopplæringen, og er i all

hovedsak ordinær norskundervisning i klasserom (Kavli et al., 2007). Introduksjonselever har sjelden egne klasser, men blandes i klasser med andre innvandrere som deltar på norskkurs.

Et annet tiltak som er hyppig brukt som programinnhold er språkpraksis. Ved språkpraksis utplasseres personen på en ordinær arbeidsplass, hvor målet er å lære norsk gjennom å bruke det i praksis, samt få et innblikk i norsk arbeidsliv (Kavli et al., 2007). Språkpraksis legges inn i personens program, for eksempel en eller to dager i uka. Det er ikke lovpålagt at alle skal ha språkpraksis, det kommer an på personens språknivå og tilgang til språkpraksisplasser i kommunen. Andre tiltak som kan legges inn er ulike kurs i regi nav, arbeidspraksis hvor personen skal opparbeide seg praksis innenfor et yrke, eller selvstudium hvor de gjør lekser. Et tenkt eksempel på en persons programinnhold kan være å ha norsk- og samfunnsfagundervisning og selvstudium som programinnhold det første året, hvor det i det andre året legges inn to dager språkpraksis per uke. I tillegg kan det legges inn ulike typer aktiviteter som eksempelvis svømming.

Per dags dato er det frivillig å gjennomføre språkprøver i tilknytning til introduksjonsprogrammet, men fra 1. september 2013 vil det innføres obligatoriske avsluttende prøver i norsk og samfunnsfag (Barne- likestilling- og inkluderingsdepartementet, 2012a). Gjennomføring av disse prøvene vil da ligge som krav for å søke om statsborgerskap, mens det i dag er tilstrekkelig å ha deltatt på undervisning av minimum 300 norsktimer og 50 timer samfunnsfag.

Jeg vil bemerke at introduksjonsordningen ikke er verdinøytral, i den forstand at integrering er et uttalt mål for Norges innvandringspolitikk (Djuve, 2011). Integrerings- og mangfoldsdirektoratet uttaler også at målet i bosettingsarbeidet er at ”flyktninger skal finne seg godt til rette og bli raskt integrert i lokalsamfunnene” (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2012a).

Teoretisk rammeverk

Tvungen migrasjon og eksiltilværelse

Tvungen migrasjon og eksiltilværelse innebærer store omveltninger for personene det gjelder. Den meningen og sammenhengen de tidligere så og hadde i sitt liv brytes, og de må på nytt skape en form for stabilitet, orden og oversiktighet (Reichelt & Sveaass, 1997). Denne undersøkelsen bygger på et perspektiv om at slik normalisering skjer i et samspill mellom individet og samfunnet. Dette belyses ytterligere underveis i teorikapittelet.

Miller et al. (2002) beskriver hvordan tilpasning i eksil er en omfattende og mangefasettert prosess. Det handler om å tilegne seg kunnskap om alt fra språk, kulturelle verdier og normer, praktiske spørsmål som transportsystem samt lære hvordan man kan få tilgang til de ressursene som finnes tilgjengelig. Å klare dette beskrives som styrkende (empowering) og noe som gir mestringstro (self-efficacy). Motsatt vil det å ikke tilegne seg den kunnskapen kunne føre til økt isolasjon, lav grad av mestringstro og generelt lav grad av well-being (well-being som begrep beskrives senere i teoridelen). Dette betegnes som mangel på miljømessig mestring. Språkkunnskaper er en sentral komponent for å oppleve miljømessig mestring (Miller et al., 2002).

Jeg vil nevne to doktorgradsavhandlinger som begge ser på tilpasningsprosessen i eksil i norsk kontekst. Berit Berg (2010) tar utgangspunkt i det hun beskriver som eksilets ulike stoppesteder; asylmottaket, norske kommuner, og enten retur til hjemlandet eller et liv i Norge. Hun viser blant annet at arbeidstilknytning og norskkunnskaper, det som har vært ansett som nøkkelfaktorer for positiv integrering, spiller en sentral rolle, men at bildet bør utvides ytterligere. I hennes materiale forteller informantene i stor grad om ”betydningen av vennskap og sosiale relasjoner, om anerkjennelse og verdighet, og de understreker betydningen av helhet, sammenheng og brobygging” (Berg, 2010, s. 330). Dette setter Berg i relasjon til muligheten for å kunne skape en normal hverdag.

Marko Valenta (2008) ser i sin avhandling på den sosiale integrasjonen av førstegenerasjons innvandrere i Norge; deres personlige nettverk og identitet i hverdagslivets kontekst. Han setter blant annet spørsmålstegn ved det ”gjengse premisset” om at det er udelt negativt for flyktningers inkludering i majoritetssamfunnet om de grupperer seg sammen og har sterke bånd til andre personer fra hjemlandet. Han viser hvordan slike relasjoner kan gi trygge arenaer, og fungere som beskyttelsesstrategi mot opplevelsen mange føler av å ikke høre til i majoritetssamfunnet (Valenta, 2008). Han viser videre at selv svake relasjoner til etniske nordmenn kan ha betydning, og at slike bånd kombinert med sterke bånd til personer fra hjemlandet, ikke nødvendigvis er negativt for flyktningenes tilpasning.

Kulturpsykologi

Denne undersøkelsen er inspirert av kulturpsykologiens syn på individ og samfunn, deltakelse og utvikling. Kulturpsykologi legger til grunn at individet og samfunnet skaper hverandre, og er interessert i å analysere og forklare dette gjensidige forholdet (Santamaría, Cubero, & de la Mata, 2010). Dette er i tråd med kognisjon-i-kontekst-teoretikere, blant annet Jean Lave og

Barbara Rogoff, som har som grunnleggende premiss at utvikling skjer gjennom interaksjon med andre (Santamaría et al., 2010). Innenfor kulturpsykologien argumenteres det for at aktivitet (action) bør ligge som grunnleggende analyseenhet, da aktivitet er uttrykk for både de individuelle og sosiokulturelle aspektene av menneskenes liv og hverdag (Santamaría et al., 2010). Begrepet "hverdag" får lett en negativ klang innen den vitenskapelige diskursen, noe kognisjon-i-kontekst-teoretikerne argumenterer mot (Santamaría et al., 2010). Utvikling og læring skjer gjennom interaksjon med andre, og slik interaksjon tar nødvendigvis plass i menneskers hverdagsliv, gjennom deltakelse i sosiale aktiviteter (John-Steiner & Mahn, 1996; Rogoff, 2008). Denne undersøkelsen legger en slik forståelse av deltakelse til grunn. Videre er kulturpsykologien opptatt av hvordan mening konstrueres og hvordan det skjer i det nevnte samspillet med historisk og kulturell kontekst (Rogoff, 2003).

Community-psykologi

Det kulturpsykologiske perspektivet kombineres i denne undersøkelsen med perspektiver fra community-psykologi. Det er likheter mellom disse, og spesielt framtrekkende er hvordan begge perspektivene avviser at man kan isolere individet fra dets kontekst.

Community-psykologi tilbyr en alternativ tilnærming til å analysere mennesket enn tradisjonell psykologi. I tradisjonell psykologi befinner man seg som oftest på individnivå i analysen, med mulig unntak av at mikrosystemer som venner og familie inkluderes (Prilleltensky & Nelson, 2005). Problemene og løsningene på individenes situasjon plasseres ofte på individet selv. Community-psykologi er derimot studiet av mennesket i kontekst, hvor en analyse vil innebære å se personen i relasjon til de ulike sosiale systemene hun eller han er en del av. Slike sosiale systemer spenner fra eksempelvis jobb- eller skolesituasjon til overgripende samfunnsstrukturer. Community-psykologi er dermed økologisk og holistisk av natur (Prilleltensky & Nelson, 2005). Et slikt syn på individ og samfunn sensitiverer en mot å skylde på den som allerede kan betraktes som offeret ("blame-the-victim"). Det betyr at man unngår å plassere skyld og ansvar over på individet, hvis årsakene i realiteten er utenfor individets kontroll (Prilleltensky & Nelson, 2005).

Sentralt for community-psykologi er well-being. Det har vist seg vanskelig å oversette well-being til norsk. Verken velvære eller tilfredshet, som er det som kan tenkes å ligge nærmest opp til well-being, dekker innholdet helt presist (personlig kommunikasjon, E. Carlquist, 13.06, 2012). I denne undersøkelsen brukes dermed well-being. Well-being innebærer mer enn kun god helse og fravær av sykdom (Hanlin et al., 2008), og kan med

fordel analyseres på individuelt, relasjonelt og kollektivt nivå (Prilleltensky & Nelson, 2005). Well-being handler eksempelvis om opplevelse av personlig kontroll og kompetanse (individuelt nivå), at man er del av støttende og bekreftende nettverk (relasjonelt nivå) og at man har tilgang til ressurser som arbeid og bolig (kollektivt nivå) (Prilleltensky & Nelson, 2005). Community-psykologi har mål om sosial endring for de svakerestilte gruppene i samfunnet. Community-psykologi søker først å definere de sammensatte og strukturelle årsakene til at personer eller gruppers well-being begrenses, for så å sette inn intervensjoner og tiltak. Tiltakene skal påvirke gruppens well-being ved at det skjer endring i ”verdier, politiske føringer, programmer, ressursfordeling, maktubalanse og kulturelle normer” (Prilleltensky & Nelson, 2005, s. 162).

Ressursbasert tilnærming til flyktningers tilpasning

Immigranternes psykososiale tilpasning kan defineres som den prosessen som foregår når personene reorganiserer eller bygger opp livene sine i en ny sosiokulturell kontekst, og hvor de gjenopplever kontroll over eget liv og en følelse av normalitet (Colic-Peisker & Tilbury, 2003; Ryan et al., 2008). Mye av forskningen på migrasjonstilpasning fokuserer på ”mangler” hos individet, enten i form av psykiske symptomer eller følelse av fortvilelse (distress) (Ryan et al., 2008). Et eksempel på dette er hvordan traumer, og posttraumatisk stresslidelse, har blitt en svært sentral faktor for å undersøke flyktningers psykiske helse og well-being. Få, om noen, vil være uenig i at dette er en relevant faktor for denne gruppen. Samtidig er det stemmer innen det psykologiske fagfeltet som setter spørsmålstegn ved hvilken plass det patologiske, og spesielt traumer, har fått innen forskning og arbeid med flyktningers psykososiale tilpasning (Colic-Peisker & Tilbury, 2003; Miller et al., 2002; Ryan et al., 2008). Begrunnelsen er at man med dette fokuset lett kan overse de andre faktorene som påvirker tilpasningsprosessen. For mye fokus på hva som skjedde *før* bosetting, og årsaksforklaring ut fra dette, gjør at man ikke er tilstrekkelig oppmerksom på, eller undervurderer kravene som møter flyktningene etter bosettingen (Ryan et al., 2008). Eksempler på dette er opplevde språkbarrierer, sosial isolasjon, arbeidsledighet og diskriminering (Colic-Peisker & Tilbury, 2003; Ryan et al., 2008). På hvilke måter samfunnet rundt flyktningene påvirker deres well-being, blir lite synlig hvis utgangspunktet er traumer (Ryan et al., 2008).

The emotional distress involved in the refugee experience should be acknowledged at all times, but the main emphasis of resettlement assistance should be on refugee reintegration into practices and routines that constitute a ”normal life” through their inclusion into the economic and social structures of the host society (Colic-Peisker & Tilbury, 2003, s. 82).

Ressurser defineres av Ryan et al. (2008) som de midlene hver person har til rådighet for å dekke behov, nå sine mål og møte de kravene som stilles til en. Tilgjengelighet av ressurser påvirker menneskers well-being og motstandsevne mot stress (Hobfoll, 2002). Ryan et al. (2008) sin inndeling av ressurser er materielle ressurser som eksempelvis penger og bolig, sosiale ressurser som blant annet emosjonell støtte og positive relasjoner til andre, personlige ressurser som for eksempel god helse og selvtillitt, og kulturelle ressurser som eksempelvis språkkunnskaper og kunnskap om samfunnets uskrevede regler.

Migrasjon endrer hvilke ressurser en person har tilgjengelig. Det er uten tvil spesielle utfordringer knyttet til tvunget migrasjon, og mellom steder med distinkt ulike kulturelle praksiser (Ryan et al., 2008). Som vi skal se kan denne gruppen migranter ha særlige utfordringer med å opparbeide seg nye ressurser etter bosetting. Men man skal likevel være bevisst at flyktningers tilpasningsprosess ikke blir over-etnifisert og forsøkt forklart kun gjennom etnisitet og kulturforskjeller, når det i praksis kan være uttrykk for mer generelle reaksjoner knyttet til oppbrudd og nyetablering (Hobfoll, 2002; Ryan et al., 2008).

Studier av flyktningers psykososiale tilpasning er i bunn og grunn undersøkelser av de variablene som enten åpner opp for eller hindrer tilgang til ressurser (Ryan et al., 2008). Ryan et al. (2008) vektlegger viktigheten av at tap og tilegnelse av ressurser må sees på i kontekst. Hvordan tap av ressurser oppleves kommer an på den enkelte personens behov, mål og krav, og hendelser eller situasjoner der det trengs ressurser. Det gjøres videre en inndeling mellom tre faser knyttet til migrasjonsrelatert ressurstap og ressursopptjening; pre-migrasjon, migrasjon – flukt, og post-migrasjon (Ryan et al., 2008). I denne undersøkelsen vil fokuset ligge på den siste fasen, altså etter at flyktningene har ankommet Norge.

Som nevnt mister flyktninger noen av ressursene de tidligere hadde når de flytter fra hjemstedet, eksempelvis hele eller deler av sine sosiale nettverk. Ytterligere tap av ressurser kan møte dem i Norge ved at medbrakte ressurser har mistet sin verdi. Kunnskap om tradisjonell afrikansk jordbruksdrift er ikke uten videre ettertraktet kunnskap, og lovverk kan hindre mennesker fra å "eie" egen kunnskap ved at utdanningspapirer fra hjemlandet ikke godkjennes (Ryan et al., 2008). Dermed avhenger migranternes tilpasning i stor grad av hvordan de på den ene siden klarer å gjenfinne de ressursene de har mistet, eksempelvis sosial støtte, samt tilegne seg nye som er betydningsfulle for samfunnet de nå lever i, eksempelvis språkkunnskaper (Ryan et al., 2008). Sentralt i Ryan et al. (2008) sin ressursbaserte tilnærming er hvordan personene i denne tilegnelsesprosessen kan oppleve begrensninger.

Dette bygger på Lazarus and Folkman (1984) sitt skille mellom personlige og miljømessige begrensninger i tilegnelsen av nye ressurser. Personlige begrensninger kan eksempelvis være internaliserte kulturelle verdier, mens miljømessige begrensninger kan skyldes institusjoner i samfunnet som hindrer tilgang til ressurser. Det argumenteres altså for at:

”negative psychological outcomes are likely to arise when the host environment places constraints on or depletes the migrant’s existing resources, while offering few opportunities for resource gain” (Ryan et al., 2008, s. 15) .

Hobfoll (2001) karakteriserer noe som nøkkelressurser, som har den egenskapen at de er koblet til andre ressurser. Et godt eksempel på dette er hvordan det å beherske språket i landet man er bosatt i, i stor grad kan forenkle tilpasningsprosessen. Det er også slik at de med mange ressurser har bedre utgangspunkt for tilpasningsprosessen. Undersøkelser om flyktninger og deres tilpasning bør dermed forsøke å identifisere effektive metoder for å hindre ressurstap, og fremme ressurstilegnelse blant denne gruppen (Ryan et al., 2008).

Aktivitetssettinger

Aktivitetssettinger som teoretisk perspektiv bygger på den russiske psykologen Lev Vygotsky, samt teoretikere innenfor retningen kognisjon-i-kontekst, som tar utgangspunkt i at utvikling skjer gjennom aktivitet med andre (John-Steiner & Mahn, 1996; O’Donnell & Tharp, 2012). Slik aktivitet og interaksjon kan analyseres innenfor identifiserbare aktivitetssettinger. Aktivitetssettinger har visse karakteristikk; mennesker, roller, symboler (eksempelvis språk), tid, og fysisk miljø (O’Donnell, Tharp, & Wilson, 1993), også oppsummert som hvem, hva, når, hvor og hvorfor (Tharp & Gallimore, 1988).

Aktivitetssettinger er dermed ”stedene, hendelsene, rutinene og mønstrene som strukturerer opplevelsen av hverdagen” (McLaren & Hawe, 2005, s. 7, min oversettelse). Eksempler på aktivitetssettinger er et møte på jobb, familiemiddager, en skoletime eller venteværelset hos tannlegen. Med andre ord hverdagslige og kjente settinger. Fokus på aktivitetssettinger gjør at man kan utforske hvordan nettopp hverdagslivets aktivitetsstruktur omdannes til ”komplekse og grunnleggende strukturer av verdier, valg, tolkninger og meninger” (O’Donnell et al., 1993, s. 503, min oversettelse).

Å ha aktivitetssettinger som utgangspunkt innebærer å se på subjektive erfaringer, atferd og ytre, observerbare forhold i sammenheng med hverandre og som ett fenomen (O’Donnell & Tharp, 1990). Dette er et viktig kjennetegn ved aktivitetssettinger, og noe som skiller det fra mye av den tradisjonelle samfunnsvitenskap hvor de analyseres separat (Tharp & Gallimore, 1988). Fokus på aktivitetssettinger innebærer å se på *meningen* personene tillegger

de konkrete aktivitetssettingene. En aktivitetssetting har et konkret, observerbart innhold, men dette kan ha vidt forskjellig innhold for ulike deltakere, alt ut fra hvilken mening de tillegger (Santamaría et al., 2010). For eksempel vil det å bli stoppet av politiet kunne avhenge av ens tidligere erfaring med eller oppfatning av politiet. Denne oppfatningen vil i sin tur påvirke atferden og de strategiene som deltakerne velger i det konkrete møtet, altså i aktivitetssettingen. Dermed blir det relevant å se på den meningen personene tillegger. I tillegg ønsker man ut fra et fokus på aktivitetssettinger å si noe om de prosessene som ligger til grunn for meningsdanningen.

Aktivitetssettinger spiller en sentral rolle når det gjelder individers deltakelse i samfunnet og i kulturen. Gjennom aktivitetssettinger lærer man kulturelle praksiser og det er slik enkeltpersoner kan bli del av en større gruppe (Santamaría et al., 2010). Dette skjer ved at de får tilgang til kulturelle redskap og kulturell kunnskap, og aktivitetssettinger legger dermed føringer for deltakernes handlinger, tanker, følelser og sosiale nettverk (O'Donnell & Tharp, 2012; Santamaría et al., 2010).

Aktivitetssettinger er som vi har sett godt egnet for å få en forståelse av hvordan spesifikke personer eller grupper opplever hverdagen sin. Spørsmål som kan stilles blir da hvilke aktivitetssettinger som er tilgjengelige, hvordan disse oppleves, og hvilke aktivitetssettinger personene skulle ønske at var til stede (O'Donnell et al., 1993). Å sette inn tiltak og intervensjoner handler om å ta utgangspunkt i svarene på disse spørsmålene for å forbedre allerede eksisterende aktivitetssettinger, eller skape nye. Dette gjøres i følge O'Donnell et al. (1993) best ved å ta utgangspunkt i de ressursene som er tilgjengelig, og se hvordan disse kan koordineres på nye eller mer hensiktsmessige måter. Målet er å påvirke hvordan mennesker forholder seg til og interagerer med hverandre, siden dette som nevnt er grunnlaget for kognitiv og atferdsmessig utvikling. Aktivitetssettinger er kjedet til hverandre, slik at én setting kan åpne opp for andre. Intervensjoner innen én aktivitetssetting kan dermed få positive konsekvenser også utenfor den konkrete settingen (O'Donnell et al., 1993).

Språk er en sentral faktor både for flyktningenes ressurstilegnelse og hvilken betydning ulike aktivitetssettinger får for deres hverdag. I det teoretiske rammeverket for denne undersøkelsen, vil jeg derfor inkludere noen perspektiver og forskning gjennomført rundt andrespråklæring.

Andrespråklæring

Innen andrespråksforskning er det en spenning mellom å forklare språkbruk og språktilegnelse ut fra sosiale og kontekstuelle forhold, versus indre, kognitive prosesser i individet (Ellis, 1999). Denne spenningen diskuteres i en rekke bidrag innen andrespråksforskning (se f. eks. Berggreen & Tenfjord, 2003; Johnson, 2004; Moyer, 2004). Moyer (2004) er en av dem som setter søkelys på den rollen konteksten har for språklæring. Hun gjør en gjennomgang av andrespråksforskning i Tyskland, og hevder at kognitive, sosiale og psykologiske faktorer samvarierer innen andrespråklæring. Hun viser hvordan forskning på andrespråklæring viser at "attitudes, perceptions of belonging and opportunities for contact are all essential to long-term language attainment" (Moyer, 2004, s. 50). Samtidig som formelle læringssituasjoner og kompetanse er betydningsfullt for språklæring, kan sosiale og psykologiske faktorer være vel så viktig når det gjelder grad av språkopptakelse (Moyer, 2004). Blant annet gjelder det betydningen uformell kontakt med personer som snakker andrespråket har for språklæring; lave språkkunnskaper hindrer sosialisering, som videre hemmer språklæring, som igjen hindrer sosialisering. Hun trekker fram hvordan sosial isolasjon er utbredt blant ulike innvandrergupper i Tyskland. Dette får konsekvenser for personenes språktilegnelse, samt både fysiske og psykiske tilhørighet til fellesskapet (Moyer, 2004). Videre påpeker hun det som kan ta form både som en god og en ond sirkel. Motivasjonen for å lære språket øker i det de har språkkunnskaper nok til å ta språket ut fra klasserommet og ut i den virkelige verden. Da kan de selv skape situasjoner hvor de kommer i kontakt med majoritetsspråklige, slik at muligheten for språklæring økes. Sjansen er også stor for at de da føler mer tilhørighet til majoritetsfellesskapet. På samme måte er det motsatt, bedre språkferdigheter er den mest effektive måten å komme i kontakt med andre på, men opplever de ikke at det er tilfelle, kan den sosiale ekskluderingen som er resultatet føre til at motivasjonen for å lære språket ytterligere svekkes (Moyer, 2004).

Ved å gå mer spesifikt inn på andrespråklæringens ulike betingelser, kan disse beskrives gjennom dikotomien styrt versus spontan læring (Ryen, 1999). Dette kan sees som nært knyttet til formell versus uformell læring, da styrt læring er det som betegner klasseromsundervisning. I følge Ryen (1999) preges styrt læring av at språket blir brukt i undervisningssituasjon, at språket er nøye kontrollert og forenklet, og at læreren kontrollerer interaksjonen. Oppmerksomheten er også på språkets formside og innøving av språklige strukturer. Dette settes i motsetning til spontan læring hvor språket ikke kontrolleres, men

brukes fritt og naturlig. Interaksjonen er mer åpen og oppmerksomheten rettes mot meningsfull kommunikasjon (Ryen, 1999).

Metode

Denne undersøkelsen bygger på kvalitative, semistrukturerte intervjuer. Dette er valgt for å forsøke å beskrive hvordan verden oppleves fra informantenes synsvinkel og se på meningen og fortolkningen de tillegger sine erfaringer (Kvale, 1996).

Jeg vil nå gjøre rede for de metodiske prosedyrene i undersøkelsen. Kapittelet inneholder klargjøring av mitt epistemologiske ståsted, beskrivelse av rekrutteringen og utvalget, forberedelser til datainnsamling, intervjuprosessen, transkribering- og analyseprosedyrer, samt etiske vurderinger.

Epistemologi og refleksivitet

Innen vitenskapen er det ulike syn på *hva* vi kan vite, og *hvordan* vi kan få vite dette. Dette avhenger av ens epistemologiske ståsted (Willig, 2001). Mitt epistemologiske ståsted er sosialkonstruktivismens oppfatning om at ”sannhet” som objektivt begrep gir lite mening; hvordan vi forstår og tillegger mening til verden rundt oss er historisk og kulturelt spesifikt (Jørgensen & Phillips, 1999). Satt i relasjon til denne undersøkelsen betyr det at jeg ikke hevder å ha innhentet sannheten om, eller at undersøkelsens beskrivelser gir en *direkte* tilgang til informantenes opplevelser. Den kunnskapen jeg har fått tilgang til gjennom denne undersøkelsen, og som jeg her vil presentere, er kunnskap som er et resultat av de betingelsene dataene ble innhentet under. Jeg som intervjuer, og informantene har sammen skapt denne kunnskapen. Hadde intervjuene blitt gjennomført av en annen person, ville materialet blitt annerledes. En annen person ville videre ha tolket og analysert dataene annerledes, det er ikke slik at kodene og temaene *ligger* i dataene, og at forskeren oppdager dem (Braun & Clarke, 2006; Toma, 2000). Forskeren har en aktiv rolle og er med på å skape temaene. Så framfor å etterstrebe en i utgangspunktet utilgjengelig objektivitet, etterstreber jeg gjennomsiktighet, slik at leserne av denne undersøkelsen gis mulighet til å vite hvilke betingelser kunnskapen ble skapt under, og hvordan jeg påvirker dette (Willig, 2001). I avsnittene som omhandler de metodiske prosedyrene vil jeg derfor gi et så fullstendig og beskrivende bilde som mulig.

I forlengelse av dette vil jeg også presisere at undersøkelsens målsetning om å *gi stemme* til informantene, ikke må forstås som at det *er* deres stemme; stemmene formidles via meg, min tolkning og undersøkelsens betingelser (Fine, 1992).

Rekruttering av informanter

Målgruppen for undersøkelsen er deltakere ved introduksjonsprogrammet i kommunen hvor de er bosatt. Inklusjonskriterier laget i forkant av rekruttering var at de kom til Norge med status som asylsøker, og at de i perioden da datamaterialet ble innhentet var på siste året av introduksjonsprogrammet. Inklusjonskriteriene var ikke absolutte. Det viktige var at informantene skulle være i en postmigrasjon-situasjon, samtidig som de fortsatt var under kommunal oppfølging. Et ytterligere kriterium for deltakelse var at informantene kunne gjennomføre intervjuet på norsk.

Jeg tok kontakt med flyktningkonsulentene i to kommuner, som igjen satte meg i direkte kontakt med ansatte ved voksenopplæringen. Informantene deltar alle på daglig undervisning i regi av voksenopplæringen, og videre samarbeid var gjennom de kontaktpersonene som ble etablert her. I begge kommunene fikk jeg mulighet til å komme inn i undervisningen for å presentere meg og undersøkelsen. Dette gjorde jeg i tre introduksjonsprogramklasser. Alle fikk utdelt et informasjonsskriv hvor jeg forklarer hensikten med undersøkelsen, gir praktisk informasjon samt kontaktinformasjon til meg og min veileder (se vedlegg). Etter fellesinformasjonen gikk jeg enkeltvis rundt til personene, oppklarte eventuelle spørsmål og spurte om de var interessert i å delta. De som ønsket å være med skrev under på samtykkeskjema, og tidspunkt for intervju ble bestemt. Jeg fikk informantenes mobilnummer slik at eventuelle endringer i intervjutidspunkt kunne gjøres direkte med dem det gjaldt. I alt var sytten elever innenfor inklusjonskriteriene, og tolv av disse ønsket å delta. En person trakk seg fra undersøkelsen etter at samtykke var innhentet, hvorpå intervjuet ble avlyst og samtykkeerklæringen makulert. Som jeg senere beskriver ble også et av de gjennomførte intervjuene utelatt fra undersøkelsens datamateriale på grunn av språklige begrensninger.

Jeg ønsket at intervjuene i størst mulig grad skulle oppleves som en uformell samtale, og var bevisst på å legge til rette for dette både før, under og etter selve intervjuet. Samarbeidet med voksenopplæringen gjorde at jeg fikk mulighet til å etablere kontakt med informantene også forut for selve intervjusituasjonen. Jeg forsøkte der det var mulig å være tilstede i uformelle settinger; under spisepauser, mens de ventet på bussen og så videre. I disse settingene kom det fram ulike spørsmål de hadde rundt hva intervjuet ville dreie seg om. Jeg

tror også at det gjensidige kjennskapet vi fikk gjennom dette, gjorde oppstarten av intervjusituasjonen enklere.

Utvalg

Utvalget i undersøkelsen består av ti personer som har status som flyktninger, og som alle har rett og plikt til å delta på introduksjonsprogrammet som tilbys i bostedskommunen (Introduksjonsloven, 2003). Alle i utvalget fikk tildelt kommunen de bodde i gjennom Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Ni av de ti informantene kom til Norge som asylsøker, mens én kom som overføringsflyktning gjennom FN. Videre var syv av informantene på andre året av introduksjonsprogrammet, mens tre var på slutten av det første året. Utvalget består av syv kvinner og tre menn, i alderen 20 - 37 år. Informantene er bosatt i to distriktskommuner i Nord-Norge. Det er to nabokommuner med kommunesentrum som ligger omtrent en halvtime fra hverandre. Det er ikke utpregede forskjeller mellom de to kommunene som fremstår som betydningsfulle. Fire av informantene bor sammen med ektefelle og barn, fem er enslige og en har ektefelle og barn i hjemlandet. Informantenes botid i Norge varierer fra to til fem år, men hovedandelen har vært i landet rundt tre år. Syv informanter er fra land i Øst-Afrika, mens tre er fra land i Midtøsten.

I tillegg til disse ti ble det gjennomført et intervju som ikke ble transkribert og brukt i datamaterialet, da informantens norskkunnskaper i for stor grad begrenset innholdet i intervjuet.

Utarbeidelse av intervjuguide

Som en del av arbeidet med å legge rammene for denne undersøkelsen, satte jeg meg inn i bosettingsprosessen og introduksjonsprogrammet (bl. a. Introduksjonsloven, 2003; Kavli et al., 2007; Thorshaug et al., 2009), i tillegg til forskning på migrasjon og eksiltilværelse (bl. a. Colic-Peisker & Tilbury, 2003; Miller et al., 2002; Myklebust, 1996; Ryan et al., 2008). Dette ble gjort for å ha grunnlag for å forstå den situasjonen informantene var i. Underveis merket jeg meg spørsmålsstillinger som kunne være interessante under datainnsamling. Disse ble nyttige i utarbeidelsen av selve intervjuguiden. Jeg lagde en intervjuguide med seks ulike tema og underpunkter til disse. Temaene er 1) Kort om bakgrunn, 2) Møtet med Norge, 3) Levekår og livssituasjon, 4) Sosialt nettverk, 5) Introduksjonsprogrammet og 6) Framtid.

Underpunktene består av mulige spørsmål som kan dekke temaet (se vedlegg). Det ble gjennomført et pilotintervju med en person i målgruppen. For å gjennomføre pilotintervjuet kontaktet jeg et flyktningkontor lokalisert på Østlandsområdet, som satte meg i kontakt med den nevnte personen. Små justeringer i intervjuguiden ble gjort etter pilotintervjuet. Blant annet kunne noen spørsmål med fordel konkretiseres med eksempler, på grunn av målgruppens norskkompetanse. Resultatene fra pilotintervjuet er ikke inkludert i denne undersøkelsens datamateriale. Intervjuguiden ble noe videreutviklet i løpet av datainnsamlingen, siden jeg fikk større innsikt i målgruppens hverdag og erfaringer. Slike små justeringer ble gjort for at samtalen og spørsmålene skulle bli ytterligere meningsfulle for informantene. Refleksjoner rundt en undersøkelses validitet gjorde meg bevisst på å stille spørsmål som i størst mulig grad var i overensstemmelse med informantenes egen terminologi og erfaring (Willig, 2001).

Jeg la opp til at alle informantene skulle få tilbud om et engangskamera slik at de kunne ta bilder av en dag i deres liv. Tanken var at bildene kunne være et godt utgangspunkt for samtale, spesielt hvis noen informanter hadde særlig begrensede norskkunnskaper. Fotoidéen viste seg imidlertid å være vanskelig å få gjennomført i praksis, på grunn av begrenset tilbud om fremkalling i kommunene der jeg gjorde intervjuene. Det ble gjennomført i to av intervjuene, og viste seg å fungere svært godt som et metodisk grep.

Datainnsamling: gjennomføring av intervjuer

Det ble gjennomført ti intervjuer, som varte fra en time til to og en halv time. De fleste varte rundt en og en halv time. Intervjuene ble gjennomført på norsk og tatt opp på bånd.

Åtte intervjuer ble gjennomført i voksenopplæringens lokaler i løpet av undervisningsdagen, og to ble gjort hjemme hos informantene. Hjemmeintervjuene var etter informantens ønske, og jeg valgte å være fleksibel med tanke på hvor og når intervjuet ble gjort. Dette ga andre rammer for intervjuene enn de som ble gjennomført på skolen. Det ble mer uformell kommunikasjon i forkant av at selve intervjuet startet og båndopptakeren ble skrudd på. Begge stedene spiste vi litt før intervjuet startet. Informantene hadde mer av kontrollen, ved at intervjuene ble gjennomført på deres hjemmebane, og samhandlingen i forkant av intervjuet gjorde at vi i starten av intervjuet allerede visste noe om hverandre.

Intervjuguiden ble brukt nettopp som en guide. Jeg la vekt på at informanten skulle ha reell mulighet til selv å styre samtalen. Spørsmålene jeg hadde i intervjuguiden lå imidlertid til grunn, slik at temaene i intervjuguiden ble dekket i hvert enkelt intervju. En slik fleksibilitet

gjorde at jeg fikk et datamateriale som var rikere enn det jeg hadde fått om jeg systematisk fulgte intervjuguiden. Jeg noterte stikkord underveis mens informanten pratet, slik at jeg senere kunne gå tilbake til disse. På den måten fikk informanten følge sine tankerekker uten at jeg avbrøyt underveis med oppfølgingsspørsmål.

Jeg hadde et bevisst ønske om å minske distansen mellom meg og informantene, slik at de opplevde å være ”ekspertene” i situasjonen. Dette på tross av et utgangspunkt med skeiv maktfordeling; jeg hadde den overordnede kontrollen over samtaleforløpet og behersket intervjuspråket. For å minske denne skeivheten var jeg bevisst på å bekrefte at deres språknivå var tilstrekkelig for at jeg forstod dem. Jeg forsøkte videre å signalisere samtalens uformelle karakter gjennom et avslappet og ”lett” kroppsspråk.

Intervjuenes uformelle karakter gjorde at det ble naturlig for meg å være relativt åpen tilbake til informantene. Dette ble gjort for å få flyt i intervjuet og for å skape en trygg arena for samtale. Dette kan påvirke informantenes svar, og jeg var dermed påpasselig slik at det i minst mulig grad ville lede dem. Samtidig så jeg at reell toveiskommunikasjon kunne bidra til ”tykkere” data, noe som ble tydelig i ett intervju. Informanten svarte nei til at hun noen ganger er trist eller gråter. Jeg snakket kort om at jeg kan gråte, uten at det trenger være så store og vanskelige ting jeg gråter av. Hun kunne da si at jo, hun gråter hun også, men hun glemmer det med en gang hun er ferdig. Videre var intervjuene såpass samtalepreget at informantene ved noen anledninger spurte spørsmål tilbake til meg. Jeg svarte, og vi kunne snakke litt rundt det, samtidig som jeg relativt raskt flyttet fokus tilbake til dem.

I planleggingsfasen av undersøkelsen ble det vurdert å bruke tolk under intervjuene. Dette ble ikke gjennomført av praktiske og økonomiske årsaker. Dessuten fikk jeg på forhånd bekreftet fra flyktningkonsulentene at de absolutt fleste i undersøkelsens målgruppe var i stand til å gjennomføre intervjuet på norsk. I ettertid ser jeg at intervjuing uten tolk både hadde positive og negative sider. Bruk av tolk ville hemmet fleksibiliteten med tanke på intervjutidspunkt og lengde, en fleksibilitet som viste seg å være positiv. En tolk fra samme land som informanten ville også kunne påvirket de svarene informanten valgte å gi i situasjonen (Dahl & Pettersen, 1997). I tillegg var det flere informanter som eksplisitt sa at de likte å ha samtale på norsk, og at de ble tilfredse av å merke at vi klarte ha en ”avansert” samtale på norsk. Flere ga uttrykk for at det ga dem en følelse av å være kompetent. Samtidig ville bruk av tolk i samtalene gitt tykkere data. Informantene ville kunnet uttrykke nyanser som de ikke fikk fram på norsk, og det kunne gjort dem ytterligere trygge i

intervjusituasjonen. Begrensninger knyttet til informantenes språknivå diskuteres i undersøkelsens avsluttende kapittel under begrensninger ved undersøkelsen.

Informantenes varierende kompetanse i norsk måtte tas hensyn til i selve intervjusituasjonen. Jeg sørget for at jeg forstod det de sa med oppklarende spørsmål som ”mener du at...”, ”kan du forklare?” eller ”nå forstår jeg ikke hva du mener”. Videre ba jeg dem om å konkretisere med eksempler, slik at vi hindret at vi snakket forbi hverandre. Man kommer som sagt ikke utenom at språk var en utfordring i selve intervjusituasjonen, hvor fokuset fra min side ble å gjøre det jeg kunne for at kommunikasjonen skulle bli så meningsfull som mulig. Gjennom jobberfaring er jeg vant til kommunikasjon hvor vi har begrenset felles språk, en erfaring jeg hadde nytte av i intervjusituasjonen.

Felles for målgruppen i undersøkelsen er at de alle har flyktet og flyttet fra sine opprinnelige land og kontekster. For noen kan det være vanskelig å snakke om tiden i hjemlandet, eller tiden på flukt. Hva som skjedde før tiden i Norge har ikke eksplisitt interesse for denne undersøkelsens forskningsspørsmål. Derfor var jeg i rekrutteringsprosessen tydelig på at de selv valgte hva de ville fortelle meg, og at vi ikke trengte snakke om tiden før de kom til Norge. Dette gjentok jeg i forkant av selve intervjuet. Jeg var sensitiv da historier fra hjemlandet kom opp, og spurte ved flere anledninger om det var greit å snakke om dette. I to intervjuer sa informantene selv at de ikke ønsket å fortelle mer enn hvilket land de kom fra og annen ”enkel” bakgrunnsinformasjon.

Transkribering

Intervjuene ble transkribert i sin helhet. Jeg transkriberte alle intervjuene selv, noe som gjorde at jeg ble ytterligere kjent med datamaterialet. Jeg startet på transkriberingen de ukene hvor jeg gjennomførte intervjuene, og resten ble gjort fortløpende i tiden etter intervjuing. Transkriberingen var gjennomført innen jeg tok permisjon fra arbeidet med undersøkelsen. Lydopptakene ble skrevet ned ord for ord, og lyder som ”ehm” og ”åh” ble inkludert. Latter ble skrevet inn, med distinksjon mellom humring og latter. Pauser ble inkludert i transkriberingen som ”...”, men ikke pausenes lengde. Ord informantene uttalte galt ble skrevet korrekt. For eksempel sa en informant konsekvent de [di] når personen mente det. Da transkriberte jeg ”det”. Jeg endret ikke på grammatikk, og skrev ”hus mitt er i sentrum” framfor ”huset mitt er i sentrum”. Visse ord var umulig å tyde fra lydfilene, og dette ble markert som ”utydelig” i transkriberingen. Når jeg bruker sitater i presentasjonen, har jeg noen steder gjort mindre språklige endringer for at leseren lettere skal forstå innholdet. Videre

setter jeg inn hjelpeord i klammetegn når jeg ser at leseren kan ha vansker med å forstå innholdet løsrevet fra sammenhengen det ble sagt i.

Analysearbeidet

Analysearbeidet ble gjort med utgangspunkt i tematisk analyse. Tematisk analyse er en metode for å identifisere, analysere og presentere mønstre innen et datamateriale (Braun & Clarke, 2006). Det betyr imidlertid ikke at metoden kun åpner for deskriptiv analyse, tematisk analyse kan være mer eller mindre fortolkende. Fleksibiliteten i metoden tilsier at det bør gjøres rede for analysestegene som er gjennomført.

Da jeg hadde permisjon fra arbeidet med undersøkelsen jobbet jeg som flyktningkonsulent. Erfaringer jeg gjorde i denne jobben er høyst relevant for undersøkelsens tema. Selv om jeg ikke jobbet konkret med undersøkelsen disse månedene, lå den i bakhodet, og arbeidserfaringen gjorde at jeg kom tilbake med ny kunnskap og innsikt i aktuelle problemstillinger.

Braun and Clarke (2006) vektlegger viktigheten av å ha et inntrykk av ”dybden og bredden” av datamaterialet forut for kodingen. Derfor startet jeg med å lese alle transkripsjonene i sin helhet. Da jeg transkriberte hadde jeg noen ganger vært usikker på hva informanten sa, og jeg hadde markert tidspunktet for dette i transkripsjonen. Disse delene av lydfilene ble lyttet til på nytt, og små korrigeringer ble gjort. Jeg valgte også å lytte gjennom to av intervjuene i sin helhet. Dette var intervjuer som etter gjennomlesning fremstod som spesielt utfyllende. Jeg valgte å bruke tid på å sette meg godt inn i datamaterialet igjen, siden selve intervjuene ble gjort over et år tidligere. Det ble også gjort for å oppfriske informantenes situasjon og beskrivelser, framfor de personene jeg året i mellomtiden hadde arbeidet med. De transkriberte intervjuene representerte en datamengde på i overkant av 500 sider. Intervjuguiden la rammene for intervjuene, men intervjuenes åpne natur ga et materiale som omhandlet mange ulike temaer. Med utgangspunkt i dette valgte jeg å gjennomføre analysen i to deler.

Overordnet kategorisering

Datamaterialet var omfattende i den forstand at det var ulike forhold rundt informantenes hverdag som ble belyst, uten at det nødvendigvis var data på dette fra flere informanter. For å finne temaer som i større grad gikk igjen på tvers av datamaterialet så jeg det som hensiktsmessig å trekke ut deler av materialet, og la dette være grunnlaget for den videre

analysen. To kategorier pekte seg ut som sentrale: 1) relasjoner og deltakelse, 2) språklæring og språkbruk. Dette var også kategorier jeg merket meg som relevante og betydningsfulle underveis i intervjuprosessen. Jeg valgte å ta utgangspunkt i disse to hovedkategoriene, slik at det var dette materialet som ble kodet. Det som omhandlet kategoriene ble samlet i to separate dokumenter. Jeg inkluderte svært bredt i denne prosessen, og hvis jeg var usikker på om deler av transkripsjonen var relevant for kategorien eller ikke, valgte jeg å ta det med. Videre kunne samme utdrag fra ett intervju inkluderes i begge de to kategoriene, uten at det ble ansett som problematisk. De to dokumentene utgjorde til sammen i underkant av 300 sider. Språklæring var ikke en del av intervjuguiden, mens relasjoner og deltakelse i større eller mindre grad naturlig kom inn under intervjuguidens ulike deler, uten at det var et eget punkt.

Koding og identifisering av temaer

Jeg kodet de to dokumentene hver for seg, med lik fremgangsmåte. Den første kodeprosessen, som omhandlet språklæring, var naturlig nok preget av utprøving, slik at kodingen av neste kategori gikk noe raskere. For å lette fremstillingen vil jeg i det følgende hovedsakelig presentere stegene som om det var én prosess. Selve kodingen ble foretatt ved hjelp av dataprogrammet HyperRESEARCH. Ved hjelp av denne programvaren gikk jeg systematisk gjennom dokumentet, markerte utdrag fra transkripsjonene, så lange eller korte som jeg anså som hensiktsmessig, og ga hvert utdrag en kode. Kodene ble gitt slik at innholdet i utdraget ble beskrevet med færre ord. Eksempler på koder er ”positiv karakteristikk av nordmenn” og ”flyktningkontoret”. Samme utdrag kunne få flere koder. En problemstilling ble hvor spesifikke eller generelle kodene skulle være, og som nevnt måtte jeg gjennom en periode med prøving og feiling før jeg opplevde at kodene ble nyttige. ”Nyttige koder” vil si at samme koder kunne brukes på tvers av datasettet, uten at de ble så generelle at det gikk ut over innholdet.

Jeg ønsket videre å se hva disse kodene handlet om ved å sette de i relasjon til hverandre. Med andre ord ønsket jeg å identifisere temaer. Når alt materialet var kodet, gikk jeg gjennom kodene ved å se på de ulike utdragene som var gitt samme kode. Noen steder delte jeg opp en kode i to mer spesifikke koder, men mer vanlig var det at jeg samlet to eller flere koder i én kode. Med en ferdig kodeliste som utgangspunkt, forsøkte jeg å se kodene i relasjon til hverandre. I denne fasen leste jeg noe teori underveis, blant annet teori rundt aktivitetssettinger, noe som påvirket hvordan jeg så sammenhenger mellom kodene. Jeg så behovet for å være konkret, og hver kode fikk sin egen lapp, hvor jeg sorterte kodene i

potensielle temaer. Det er imidlertid ikke slik at temaene ”ligger” verken i datamaterialet eller kodene, og prosessen med å identifisere temaer kan beskrives som et produkt av kodene, det teoretiske utgangspunktet og min forforståelse. Med dette som utgangspunkt endte jeg opp med temaer, som bestod av ulike koder. Et eksempel er temaet ”Språknivåets rolle for kontakt med nordmenn”. Dette består av kodene ”oppfatning av eget språknivå”, ”samtaler med naboer – evt. ikke samtaler”, ”sjenanse”, ”snakker bare norsk på skolen”, ”motivasjon for å lære norsk”. Noen av kodene passet under flere temaer, noe jeg anså som greit. De ulike temaene finner man igjen som underoverskrifter i framstillingen av resultatene.

Etiske hensyn

Undersøkelsen er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Siden rekrutteringen skjedde i en undervisningssituasjon, var jeg tydelig på at det ikke ville få noen konsekvenser for personene om de deltok eller ikke. Jeg la også vekt på at jeg ikke hadde noen tilknytning verken til ansatte i kommunen, voksenopplæringen eller Utlendingsdirektoratet (UDI), og at jeg ikke hadde innsyn i deres asylsak. Ved rekruttering opplyste jeg om at de når som helst kunne trekke seg fra undersøkelsen, og jeg gjentok dette før selve intervjuet. Lydfiler og transkripsjoner ble oppbevart på en passordbeskyttet privat datamaskin.

Når det gjelder anonymitet, velger jeg i presentasjonen av sitater å ikke gi informantene pseudonymer, nummer eller andre benevnelser som gjør at flere sitater kan kobles til samme informant. Hvis jeg som intervjuer er delaktig, tydeliggjør jeg dette ved å skrive informant og intervjuer foran sitatene.

Resultater og diskusjon

Gjennom denne undersøkelsen ønsker jeg å gi et innblikk i hvordan gruppen ”nylig bosatte flyktninger” opplever hverdagen sin. Større innsikt i dette er viktig for å vite hvordan man best kan tilrettelegge for denne gruppen. Samtidig vitner materialet mitt om stor individualitet og variasjon. Som vi skal se har informantene nokså likt program på dagtid, men på fritiden er det stor variasjon. Informantene har ulik personlighet, ulik historie og ulik familiesituasjon som påvirker hvordan de opplever og forholder seg til sin nye hverdag. Denne variasjonen ønsker jeg å ha rom for i denne undersøkelsen. Så selv om dette er en gruppe som kan ha felles utfordringer på gruppenivå, vil denne undersøkelsen ta utgangspunkt i beretningene fra studiens informanter, uten mål om å generalisere til hele gruppen. Samtidig kan perspektiver

som fremkommer betydningsfulle for enkeltpersoner være nyttige perspektiver inn i feltet, i møte med andre enkeltpersoner fra samme gruppe.

Resultatene presenteres med utgangspunkt i analysen. Dermed gjøres det en hovedinndeling mellom de to kategoriene ”deltakelse og relasjoner” og ”språklæring og språkbruk”. Underoverskriftene er temaene som framkom gjennom analysen. Direkte sitater presenteres i kursiv.

Deltakelse og relasjoner

Skolen som trygg arena

Informantene i denne undersøkelsen er deltakere ved voksenopplæringen i kommunen, som informantene kaller skolen, og dette utgjør en betydelig andel av deres programtid i introduksjonsprogrammet. Skolen fremstår som meningsfull for alle informantene, og er sentral i deres språklæring. En informant beskriver:

Skole er viktig for skriftlig, å lære skriftlig og lære bokmål, og lære hvordan du skriver, hvis jeg skulle ikke ha vært på skole, kunne aldri noe ord norsk

Skolen beskrives som et trygt læringsmiljø med få lærere å forholde seg til, hvor det gis rom for å bruke tid og *gjenta, gjenta, gjenta*. Når informantene bosettes i kommunen, er skolen som oftest den første jevnlig organiserte aktiviteten i deres introduksjonsprogram. En informant som kom som overføringsflyktning og dermed ikke hadde noen tidligere norskundervisning, setter ord på den læreprosessen hun har vært gjennom:

Informant: Hun var lærer til oss, ah, jeg sa hvordan hvordan skal jeg lære meg norsk? Hvordan? Hun er norsk og hun snakker på norsk og hun forklarer på norsk, hvordan skal jeg lære norsk? Ja, det er veldig vanskelig.

Intervjuer: Ja, hva svarte hun

Informant: Jeg kan ikke snakke med henne for jeg kan ikke norsk, men jeg bare tenker. Jeg tenker hvordan skal jeg lære norsk? Hvordan, det er veldig vanskelig jeg sier, veldig vanskelig hvordan jeg lærer. Etterpå hun snakker, hun skriver, vi skriver, vi tar ordbok og med tida, nå de sier åå dere klarte norsk, og jeg vet ikke hvordan jeg lærte meg norsk

Relasjoner til lærerne ved skolen beskrives som trygge og betydningsfulle. Læreren omtales som *snill* og en de kan spørre når det er noe de ikke forstår, også om ting som ikke er direkte relatert til undervisningen og skolen. Av en informant blir læreren nevnt som en av de få personene informanten snakker norsk med i hverdagen. Det vil si at denne informantens språklæring i all hovedsak består av det som betegnes styrt læring (Ryen, 1999). Dette kan være en faktor for at skolen og læreren betegnes som trygg, da slik styrt læring jo

karakteriseres av språkbruk som er forenklet og tilpasset informantens nivå. Dette gir økt trygghet i kommunikasjonssituasjonen, som er et godt utgangspunkt for positiv interaksjon.

Skolen er også et sted der informantene kan ”teste ut” hvordan de forholder seg til ulike kulturelle praksiser. En informant beskriver hvordan han opplevde utfordringer med å kombinere bønnetider med undervisning, da oppsatte bønnetider gjorde at han kom for sent til timen. Han forteller om redsel knyttet til å ikke følge religionens tider for bønn, samtidig som han ville gjøre som læreren ønsket; komme tidsnok til undervisningen. Gjennom sine beskrivelser viser han hvordan han og læreren sammen, over tid og tilsynelatende uten negativ konflikt, tilpasset seg hverandres behov. Læreren ved å ikke låse døren, som informanten velger å beskrive det. Informanten ved at han utnyttet det at bønnetider varierer noe fra sted til sted, avhengig av hvor man geografisk oppholder seg. Slik fulgte han bønnetider til steder i nærheten som passet bedre med undervisningstidene. Dette var et kompromiss som informanten kunne leve med, selv om han opplevde dette som på kanten med hva som religiøst sett var greit. Bønnetider kan i den norske konteksten ta form som en personlig begrensning som hindrer tilgang til andre ressurser, som eksempelvis utfordringer med å være i visse typer arbeidsforhold. I de trygge rammene som beskrives på skolen, har nå informanten fått en smakebit på dette, og hvordan han kan forholde seg til en slik begrensning.

Skolen som aktivitetssetting for normalisering og sosiale relasjoner

Skolen er ikke bare et sted for språklæring, men også et sted for nettverksbygging og sosialisering. For å tydeliggjøre skolens betydning for informantene i denne sammenhengen, har jeg valgt å se på informanter hvor det tok noe tid fra de ble bosatt til de begynte på introduksjonsprogrammet, og dermed skolen. Årsaker til utsatt oppstart av introduksjonsprogrammet var blant annet fødselspermisjon og ventetid på barnehageplass. De er tydelige på at det å starte på skolen utgjorde en positiv forskjell i deres hverdag. De forteller at de før oppstart hovedsakelig var hjemme i egen bolig, og at de opplevde dette som negativt. De hadde svært begrenset sosialt nettverk, og de opplevde at de var triste og ensomme. Dette forklares også ved at de ikke kunne språket, slik at de ikke så muligheter for å oppsøke andre arenaer enn de nødvendige, som eksempelvis butikk.

Informant: Ikke familie fra [hjemlandet] jeg ikke snakker med andre, bare sitte i heim og se ut, veldig snø også jeg ser og veldig gråt(...) jeg kanskje seks måneder jeg bare gråter

Intervjuer: Her eller [navn på mottaket]?

Informant: Her og [navn på mottaket] også, også her jeg ser ut - ingen famili, jeg bare gråter. Nå er nå er bedre

Intervjuer: Nå er det bedre. Hvorfor tror du det er bedre nå?

Informant: Fordi jeg forstår litt norsk. Men også jeg kjenner noen famili fra [et annet land enn informantens eget land] og snakker med andre og jeg kom til skole også jeg har venninna mi klass

Denne informanten forteller om få venner bortsett fra den nevnte venninna fra klassen. Hun forteller at hovedvekten av hennes sosiale relasjoner er til personer som hun kjenner gjennom skolen.

Intervjuer: Hvem er det du kjenner i Norge som du liker å prate med, personer

Informant : Ja, jeg ikke kjenner så mye mennesker her, bare i klasse. Jeg liker alle i klassen

Intervjuer: Så bra. For dere er jo, dere er sammen hver dag

Informant: Ja, som en familien min

En informant sier *nei, jeg var ikke så mye ute, før jeg begynte på skolen [introprogrammet] kanskje da jeg begynte gå ut*. Det å ikke ha tilgang til meningsfull aktivitet og struktur i hverdagen, virker negativt inn på flyktningers psykososiale tilpasning etter bosetting (Lavik et al., 1996). En viktig funksjon for skolen er å bidra til en slik meningsfull struktur, og å normalisere hverdagen etter bosetting. Det å komme seg ut av hjemmet, forholde seg til andre mennesker og ha meningsfull aktivitet i løpet av dagen blir uttrykk for en slik normalisering. At de får norskopplæring er også uten tvil positivt for tilpasningen og informantenes muligheter i hverdagen.

Slik informantene beskriver skolen er det en setting hvor de har mulighet til å tilegne seg ressurser. Dette gjelder mulighet for å tilegne seg nye ressurser, som språk og kulturelle praksiser, det Ryan et al. (2008) karakteriserer kulturelle ressurser. I tillegg beskrives skolen som en setting der de får gjenfunnet ressurser de tidligere hadde, som vennskap og sosial støtte, karakterisert som sosiale ressurser (Ryan et al., 2008). Det later til at de i stor grad ikke ser hvordan disse ressursene kan tilegnes før de begynner på introduksjonsprogrammet og skolen.

Kommuner plikter å tilby oppstart av introduksjonsprogram senest tre måneder etter bosetting, noe som er positivt for å forhindre at flyktninger går i lengre tid uten aktivitet. Et betimelig spørsmål i forlengelse av dette blir da om tre måneder allerede er i lengste laget for en nylig bosatt person. Kommuner bør være klar over betydningen det har å komme i gang med introduksjonsprogrammet så raskt som mulig, både for språklæring og de positive

følgende det har, og tilegnelse av ressurser generelt sett, og da spesielt knyttet til sosiale relasjoner.

Aktivitetssettinger utenom skolen

Gjennom introduksjonsprogrammet har informantene nokså like rammer for deltakelse og aktivitet på dagtid. Hvilke settinger de befinner seg i, oppsøker eller ønsker å delta i etter programtid, varierer derimot i stor grad mellom informantene. Familiesituasjonen er viktig for disse forskjellene. De informantene som har barn sier alle at fritiden etter skolen i stor grad dreier seg om barna; om henting i barnehage eller skole, middagslaging, leksehjelp og så videre. De forteller om en hverdag hvor det etter skole er lite rom for andre aktiviteter enn familieliv.

Informant: Da jeg går, skolen ferdig, går heim, da er ferdig dagen(...) fordi du har ikke tid, til klokka tre du går heim her lager middag, lager med barn, gir mat. Det blir natt (humrer)

Intervjuer: Hvordan er det da å være mye hjemme på kveldene?

Informant: Det er bra fordi jeg trøtt

Dette bildet er annerledes for de enslige informantene. Bortsett fra én informant som er relativt ung og bor alene, som eksplisitt sier at han ikke kjeder seg, forteller de andre enslige om en hverdag med mye ledig tid etter skolen.

Ja, bare sitte inne er veldig dårlig, sitt sitt sitt hjemme. Etter skole, ferdig skole kommer hit, bare jeg er alene, ingen gjøre, ingen ting, bare sitt for lang tid. Okay, jeg leser litt bok en time, også...

Det er ulikheter i hvor store sosiale nettverk informantene har, noen sier de er ensomme og savner venner, mens andre har mange bekjente og relativt stort nettverk. Jeg skal komme tilbake til hvordan disse nettverkene ser ut. Fire av informantene har deltidsjobb ved siden av introduksjonsprogrammet. Dette gir et ekstra innhold til fritiden. To av informantene forteller også om at de gjennom deltidsjobben har opparbeidet seg betydningsfulle relasjoner. Den ene informanten forteller at hun ved bosetting så for seg hvordan det skulle være å ha kontakt med nordmenn, og hvordan hun ønsket at noen kunne bli som en familie for henne. I den forbindelse trekker informanten fram damen hun jobber hos som ”hjemmehjelp”.

Intervjuer: Så, forstår jeg riktig at du så for deg at noen her kunne bli familie?

Informant: Ja, familie, som familie, ja.

Intervjuer: Føler du at du har det nå?

Informant: Hm... Ja, den damen også som familie når du tenker, for hun har to barn (...) hun er 85, en sønn 60 og 54 også det kommer sammen, som familie, også besøk for meg. Den kommer, den gammel damen også kommer hit for besøk for meg. Som familie nå. Hvis jeg ikke kommer, [informantens navn] er du syk, hvorfor ikke kommer?

Hennes ønske om at noen skal bli som familie er i overensstemmelse med Ryan et al. (2008) sin beskrivelse av at en del av tilpasningen handler om migrantenes evne til å gjenfinne de ressursene de hadde forut for migrasjonen. Som sitatet viser har jobbrelasjonen vært utgangspunkt for at informanten kunne gjenfinne ressurser hun tidligere hadde. Hun forteller videre om flere andre situasjoner der de nevnte sønnene hjelper henne med praktiske oppgaver eller skoleoppgaver. Slik kontakt er noe kvalitativt annet enn de relasjonene hun ellers har tilgang til, og en relasjon som tar form som en ressurs. Dette er dermed et svært konkret eksempel på hvordan ressurser handler om å ha tilgang til midler som gjør at de får dekket sine behov, når de målene de har satt seg eller kan møte de kravene som stilles til dem (Ryan et al., 2008). Hun presenterer videre hvordan vennskapet og hjelpen hun får fra disse sønnene er en ressurs hun har, men som vennene ikke har fordi de ikke har kontakt med ”andre familier”.

For di de andre min venner, de har ingen kontakt med andre familier, også han [sønnen i familien] har hjelpe for min venner også. ”Hvis du vil, ring til meg, jeg skal hente, ingen problem”

En annen informant beskriver hvordan hun opplever begrensninger med å gjenfinne sosiale ressurser, og hvordan det får konsekvenser for hennes hverdag:

Intervjuer: Ja, det er mye å passe på tre barn

Informant: Ja, og her er det veldig vanskelig for hvis jeg bor i [hjemlandet] kanskje ikke så vanskelig

Intervjuer: Kanskje ikke vanskelig?

Informant: Nei, alltid du finner noen som hjelper deg, men her ingen finner (humrer). Du har ikke familien, du har ingen slektning. Ingen naboer

Intervjuer: Nei?

Informant: Jeg har naboer, men det er nordmenn

Meningen hun tillegger sin situasjon er at det ikke finnes personer som kan erstatte de tapte sosiale ressursene. Den relasjonen hun har til sine norske naboer, anses ikke som en setting hvor slik ressurgjenfinnelse kan skje.

Relasjoner med utgangspunkt i arbeidsforhold nevnes også av andre informanter. En forteller at han møter på personer han kjenner gjennom jobben når han er ute på den lokale puben på fritiden. Og han beskriver hvordan relasjonen til sjefen i løpet av selve arbeidsdagen er viktig. En betydningsfull relasjon via jobb, betyr dermed ikke nødvendigvis at det er privat relasjon utenom jobb. Informanten beskriver relasjonen til sjefen som en trygg relasjon, og legger vekt på at *han stoler på meg*. Flere av informantene med deltidsjobb trekker fram at det oppleves betydningsfullt å få ansvar, og at noen spør etter deg om de ikke kommer. Dette er i

tråd med Miller et al. (2002) sin beskrivelse av at identitet og følelse av well-being påvirkes av hvilke roller personer har. Jobben kan gi mening og struktur til hverdagen, og man kan få en følelse av kompetanse og selvtillit. Dette blir spesielt sentralt for personer i en bosettingsprosess, fordi det å leve i eksil handler om å ha forlatt mange av de rollene de hadde før migrasjonen. Et arbeidsforhold vil kunne ta form som en aktivitetssetting hvor de får mulighet til å utvikle sine gamle roller, eller skape nye. Denne aktivitetssettingen kan skille seg markant fra den de er en del av på skolen. Svarene på hvem, hva, når, hvor og hvorfor – aktivitetssettingens karakteristikk – vil være andre, og dermed sette personen i en annen rolle (McLaren & Hawe, 2005; Tharp & Gallimore, 1988). Hun eller han er ansatt for å gjøre en jobb de får betalt for, de andre personene man eventuelt jobber med er også der for å gjøre en jobb, og de jobber sammen mot et felles mål. På skolen er de dessuten i en mottaker-rolle, hvor settingen er tilpasset dem, mens de i et arbeidsforhold yter.

Betydningen av å være i aktivitet

Gjennomgående for flere av intervjuene er at informantene har ønske om, og behov for å være i aktivitet og møte andre personer. Det sies at det er *kjedelig å bare sitte inne*, og det går også igjen at det er *mye tid*. Dette gjelder som tidligere nevnt hovedsakelig de enslige informantene. Det fremholdes som viktig å ha mulighet til å være sammen med andre hvis de ikke ønsker å være alene. Flere informanter sier eksplisitt at dette er viktig for deres trivsel. De forteller at de ikke liker å sitte alene hjemme de gangene de føler tristhet, eller savn og bekymring for familie i hjemlandet.

Hvis jeg har litt trist eller ikke så glad jeg vil ikke sitte (...) jeg vil gå ut, litt rundt eller jeg skal gå til min venner eller bare prate litt andre things, glemme den

På samme måte oppfattes det å sitte inne alene som noe som kan trigge negative tanker:

Tenker, jaa ja ja, hvis du sitt hjemme leng, jeg kan ikke - jeg vil ikke sitt hjemme lang ... fordi jeg tenker på min familie, jeg savner, og alle min venner også tenke, ah, jeg må gå ut litt rundt

Følger vi disse resonnementene videre, vil tilgang på aktivitetssettinger hvor de møter andre personer, og hvor de kommer seg ut av hjemmet, være av betydning for personer som har slike opplevelser av hverdagen.

Kontakt med andre fra hjemlandet

Det oppleves meningsfullt å ha kontakt med andre som kommer fra samme land eller snakker samme språk. Alle informantene forteller om kontakt med andre fra hjemlandet. Det er kun en

av informantene som bare har sin nærmeste familie fra hjemlandet i nærheten. Hun opplever det som utfordrende:

Vi kan ikke gå på andre hus og kommer min hus og den er veldig vanskelig for meg for min barn, veldig vanskelig. (...) eksempel [hvis] du kommer i [informantens hjemland], du din famili, og ikke norsk famili og du var alene. Og du vil ha en norsk familie, snakker med henne og (...). Jeg bare sitt og se ut og jeg vil ha min dame fra [hjemlandet] jeg snakke med sammen, drikke te eller...

Personer fra samme land beskrives som naturlige deler av informantenes hverdag. De hjelper til med praktiske spørsmål, samt utgjør i stor grad informantenes kontaktnettverk. Særlig i tiden like etter bosetting, virker det som om det Ryan et al. (2008) beskriver som å gjenfinne sosial støtte, i stor grad skjer gjennom andre personer fra samme land. For de informantene som nevner at de får besøk i hjemmet, gjelder dette i all hovedsak besøk fra andre innvandrere. Besøk i hjemmet omtales av flere informanter som viktig, og flere sier at de aldri får besøk av nordmenn.

Samtidig som kontakt med andre fra hjemlandet er viktig, trekker noen av informantene frem hvordan dette kan påvirke deres deltakelse i kommunen generelt og språklæring spesielt. To av informantene bodde tidligere sammen, i tillegg til at en tredje informant bodde i etasjen over. De tre er fra samme land og i samme livssituasjon; relativt unge, enslige kvinner. De forteller at de var svært mye sammen både på og etter skolen. Det ga trygge sosiale relasjoner, men de sier at de kun snakket morsmålet, og at de oppsøkte få andre aktivitetssettinger. Etter oppfordring fra flyktningkontoret, flyttet de tre fra hverandre.

Informant: Bo sammen, ja bra, men. Snakke sammen, mat spiser, også alt. Men norsk er vanskelig språk, alltid snakke sammen [morsmål]. (...) jeg snakke ikke norsk. Alltid snakker [morsmål], [morsmål], derfor vanskelig. Fordi glemt norsk. De må skille is bra

Intervjuer: Det var bra at de skilte?

Informant: Ja, bra. (humrer) kanskje jeg bare alene, jeg bare leser

Intervjuer: Gjør du det?

Informant: Ja, og kanskje hører på ser på TV, men når sammen bo, ikke leser ingenting, bare snakker. Men bor sammen is bra. Kanskje [når] flink norsk, ikke problem bo sammen.

Selv om de ikke lenger bor sammen har de mye kontakt, og de utgjør fortsatt en svært sentral del av hverandres sosiale nettverk. Alle de tre informantene forteller likevel at de merker på språkprogresjonen at de nå utsettes for mer norsk i dagliglivet, at de bruker mer tid på lekser og ser mer på norsk TV. En av dem er også tydelig på at etter at de flyttet fra hverandre har hun fått sterkere behov for å få norske venner og delta på andre arenaer i samfunnet. Slik hun nå i ettertid beskriver det, hadde hun et ønske om å bli bedre i norsk også før de flyttet fra hverandre. Så motivasjonen for å lære norsk var der, men de fysiske rammene

vanskeliggjorde at motivasjonen ble til handling. Dette er et eksempel på at ytre og indre forhold samvarierer, slik at man for å få et fullverdig bilde av personers språklæring må trekke inn individenes kontekst (Moyer, 2004).

Det nevnes videre av den ene av de tre informantene at hun opplever det positivt for språklæringen å bo på et lite sted, hvor det ikke er så mange andre fra samme land. Hun tenker at å bo i Oslo, hvor det er mange fra hjemlandet, ville hindret språklæringen.

Oslo (...) mye mennesker [hjemlandet], de bor der, ingen snakker norsk. Jeg må lære først norsk. Hvis du vil skal bli perfekt eller bra, eller for jeg vil jobb, jeg må lære norsk. Det er forskjellig ... Mennesker det er ingen snakker, sju år, seks år, bor på Oslo jeg ser, ingen snakker norsk, så hvorfor jeg skal gå til Oslo, nei.

Som vi ser har hun et aktivt og bevisst forhold til hva som vil fremme, eller hemme hennes språklæring. *Hvem* som er i hennes aktivitetssettinger har betydning; hun ser viktigheten av å være med andre som snakker norsk. Følger vi hennes resonnement er disse ”hvem” avhengig av hvor du bor, hvor det i Oslo er flere fra hennes hjemland og dermed enklere å unngå å snakke norsk. Men denne informanten forteller som vist i forrige avsnitt at hun omtrent kun snakket morsmål etter skolen det første året etter bosetting i kommunen. Hun uttrykker i intervjuet at hun ønsker å bli venn med nordmenn, men ikke ser hvor hun kan møte dem. Hun har altså et aktivt forhold til hva som er positivt for hennes språklæring, men det samme som hun skisserer som negativt med Oslo skjer til en viss grad også i den distriktskommunen hun bor i. I hvilken grad flyktninger bruker norsk etter bosetting handler ikke nødvendigvis kun om geografi og hvor mange personer fra hjemlandet som bor i samme kommune.

Inntrykk av og kontakt med nordmenn

Det å ha kontakt med nordmenn er noe som uttrykkes som betydningsfullt for de fleste av informantene, men få forteller om nære, private relasjoner til nordmenn utenom ansatte på skolen og flyktningkontoret. Unntakene er en informant som har en person han kaller ”ledsager” som han øvelseskjører med, og informanten som har kontakt med sønnene og damen hun jobber hos. Det uttrykkes eksplisitt av flere informanter at de ønsker mer kontakt med nordmenn, og at de ønsker seg en norsk venn. Informantene har positive karakteristikker av nordmenn, som *hjelpsomme, snille, smilende*. Flere forteller at de spesielt rett etter bosetting, og før de kunne norsk, fikk hjelp fra ukjente på butikken. En informant sier hun ringer hjem til foreldrene og forteller at det er *god kultur, det er god land, god mennesker her*. En annen informant sier at hun ikke har særlig kontakt med sine norske naboer, men *såå snille naboer vi har*. Når jeg spør på hvilke måter de er snille, svarer hun *vi vet de er snille*

(...) vi hilser på hverandre og sånn, men vi har ikke mye kontakt. Det er gjennomgående for datamaterialet at nordmenn, Norge og den norske kulturen omtales positivt. Denne positiviteten ligger i stor grad også til grunn når de forteller om møte med negative holdninger fra nordmenn. Dette vil jeg komme tilbake til.

Når informantene forteller om hvordan de opplever nordmenn og norsk kultur som ulik hjemlandets, er det altså sjelden med en negativ eller kritisk innfallsvinkel, det tar mer form som stadfestelser. Det går igjen blant informantene at nordmenn snakker lite med hverandre. Man stopper for eksempel sjelden på gata for å prate med hverandre, og man hilser ved et kort ”hei hei”. Mulige årsaker til lite kontakt er i følge informantene at det er kaldt og at folk har det travelt. Noen av utsagnene tyder også på at de ser på det som en egenskap ved nordmenn, de er sånn.

Norske ikke så mye snakker med andre folk. Litt forskjellig land, i [hjemlandet] kanskje du sitter gata også går hei! (...) snakker sammen, kanskje hvor du går, jeg går der, har du telefonnummer, den hva snakker den. I Norge ikke snakker den alt (humrer)

Men det beskrives også at nordmenn, og spesielt eldre personer kan være nysgjerrige.

Intervjuer: Du sa at folk stoppa deg på gata og sånn, snakker folk med deg på gata?

Informant: Ja, noen ganger, heei, hvor kommer du fra, fra Afrika? Noen du er indian? Neei, jeg er [informantens hjemland]. Hvor ligger [ditt hjemland]? I Øst-Afrika ligger. Okay, ja ja ja. Har du vært i Norge før? Nei, jeg er ny. Okay, hvor bor du? Du bor alene? Du savner din familie, de sa. Ja, jeg savner min famili (humrer). Okay du skal komme til kirke, den gammel mennesker [sa], du må gå til kirke, kontakt med andre, ikke savne. Okay (latter)

Et eksempel på sosial kontakt med nordmenn som flere informanter beskriver, er kontakt med naboene. Noen sier de spør naboen om praktiske spørsmål, to forteller om besøk av naboen, men hovedvekten av informantene sier at de hilser på hverandre, men ellers snakker lite. En beskriver at naboen kun sier ”hei hei”, mens jeg vil på snakke ”hei, går det bra med deg hei hei hei”. En informant sier at hun ikke går på besøk til naboen, men at de snakker litt når de treffes, gjerne om været: *I Norge er masse den; det er kaldt, det er varmt, nå det er kaldt eller glatt (latter)*. En forteller at de heller ikke prater sammen i lunsjpausen på jobben. Hun sier at de hilser på hverandre, så kan de sitte 30 minutter i samme rom mens de spiser og leser avis. En slik sosial omgangsform beskrives av flere informanter som i kontrast til det de er vant til fra hjemlandet.

Intervjuer: Kunne det skjedd i [hjemlandet], 30 minutters pause, spise mat

Informant: Oooooooh! Spiser mat, masse, masse snakker (latter). Ikke ser avisa. [Hjemland] jobb, vet ikke - har ikke[hatt] jobb [der], men snakker andre folk, snakker sammen. Men kanskje i Norge ikke tid kanskje. Masse jobb, ikke tid. Kanskje har tid også [vil] leser avisa.

Kontakten med nordmenn oppleves positiv, men lite privat og personlig. Stedene de bor omtales som stille, og flere gir uttrykk for at det skjer lite der, særlig på kveldstid. Det er få mennesker i gatene, og det kan være langt mellom hver nabo. Dermed kan det være få ”uforpliktende” møtepunkter mellom informantene og andre personer.

Jeg flytter her jeg blive dårlig hver dag, så trøtt (...) fordi for alle stille. Du hører ikke bil, du hører ikke mennesker som er krangler eller ikke snakker høyt i veien. Du tru at du bor (latter) kanskje på fjellet eller andre plass.

Informant: Jeg vet ingenting om det [naboene hennes], (humrer) hvor mange er det, hvem er det, jeg vet ingenting om det. Det er så stille og ... hver dag det ...

Intervjuer: Hvordan er det syns du?

Informant: jeg vet ikke (humrer) det er så stille når det kommer til døra det det, huset er låst, jeg også ... Kommer låse døra også, (...) noen ganger når jeg kjøper og sånn, jeg ser ingen folk

Slik informantene beskriver sin hverdag, tyder det på at de opplever få settinger som åpner opp for å prate med personer de i utgangspunktet ikke kjenner, og sjelden mer enn ”hei hei”. De opplever at det er vanskelig å komme derfra til å erfare ”delt aktivitet” med nordmenn, og å ”skape noe” sammen. Opplevde problemer med å komme forbi bekjentskap-stadiet og få norske venner er i tråd med annen forskning på innvandreres sosiale relasjoner til nordmenn (Berg, 2010).

Informantenes beskrivelser tyder på at de i mange sammenhenger ikke opplever situasjonene som avvisning. Slik de tillegger mening skyldes det den sosiale omgangsformen i Norge, og ikke dem selv. I noen utsagn kan de imidlertid gi uttrykk for at mangel på kommunikasjon skyldes relasjonen mellom dem selv og den norske, men da er årsaken deres eget begrensede språknivå. Dette vil presenteres mer inngående senere i undersøkelsen. Bildet skal også nyanseres når informantene forteller om opplevelser hvor de møter negative holdninger fra nordmenn.

Opplevelse av å møte negative holdninger fra nordmenn

Noen informanter forteller at de har opplevd negative reaksjoner fra nordmenn. De forteller om episoder hvor personer har vist fingeren til dem eller ropt etter dem. En forteller om en nabo som var skeptisk til at barna deres lekte sammen.

Den eldste gutt [naboens sønn] var sammen med min gutt, de var sammen på skole og i samme klasse (...) og han var bestevenn til min gutt. Men når de leker ute hun liker ikke min barn sammen med hennes gutter.

Flere sier at de forstår hvis folk har negativt inntrykk av dem på forhånd, eller er skeptiske. De beskriver ikke sine reaksjoner på dette som sinne eller irritasjon mot nordmenn, men forklarer folks skepsis mer som en naturlig følge av at de kommer fra andre land.

Det er god mennesker, men det har litt redd fordi vi er Afrika, afrikans tenker sånn tyv, sånn killers. Så jeg vet noen mennesker tenker, woo, noen ganger som tyv tenker for oss svart mennesker

Informant: Jeg vet at ... for eksempel i news, i avisa eller nyheter i Oslo de gjør sånn, i Kristiansand sånn ... utland utlandfolk, de drugdealers eller de er killers, de er tyv, de er.. det er vanskelig

Intervjuer: Det er vanskelig, ja... Føler du at de tenker

Informant: Ja

Intervjuer: Det om deg?

Informant: Jeg vet det, jeg vet at noen kanskje tenker...

Intervjuer: Hva gjør det med deg, hva får det deg til å føle?

Informant: Dårlig. Men han har rett til å tenke sånn. Fordi det skjer

Intervjuer: Ja, men men du er jo ikke dem, du er bare en annen

Informant: Ja, men hvordan han vet at jeg er ikke dem. Hvordan han vet. Han har rett til å tenke sånn. Han har rett til å være forsiktig

Flere sier imidlertid at de tror folk vil endre oppfatning hvis de blir kjent med dem og ser hvordan de er som personer. Slik noen beskriver det tyder deres resonnement på at de må vise sine positive sider og motbevise førsteinntrykket. Dette blir igjen deres ansvar, siden nordmenn i følge dem, har rett til å være skeptiske.

Informant: [Informanten beskriver personer som bodde på sykehjemmet hvor hun hadde språkpraksis] Noen er veldig snille. Noen nei, liker ikke spesielt utlendinger. "Nei nei du ikke kom hit", de sa. (...) Hvis du vasker og dusjer du vil hjelpe skifte klær også, "nei nei nei! Vil ikke!"

Intervjuer: Hva gjorde du da?

Informant: Etterpå jeg skal [til kollega] "nei hun vil ikke for meg så du må gå og hjelpe"(...) "Nei [kollegaen sier til beboeren], hvis du vil hjelp, hun også som deg menneske, du må gjøre sånn". "Nei nei, jeg ikke jobbe der, jeg skal jobbe andre rom" jeg sa. Okay, neste gang jeg skal snakke [med beboeren], du må snakke litt om "det er sool og sånn", etterpå [beboeren sier] "kom hit med meg snakke, hvor bor du?" En dame også hun "unnskyld, unnskyld jeg ikke skjønner, jeg har gjort galt, unnskyld unnskyld". To ganger sier for meg.

Informanten som jobber som "hjemmehjelp" hos en eldre dame forteller fra det første møtet mellom henne, flyktningkonsulenten og damen, hvor spørsmålet var om hun skulle begynne å jobbe der. Hun forteller at damen var skeptisk i begynnelsen, men at dette har endret seg.

Informant: Skeptisk, ja, etterpå [den eldre damen sier dette om informanten] "hun er veldig bra, hun er christian, hun er fra [hjemlandet]" (...) etter tre dager jeg begynte den jobb, alt rydder alt ooh, "du er veldig flink" .. alle i familie kjenner for meg, hun ringte til hennes barn til Stavanger, "jeg har good vaskedame, som jeg liker"(...) "min kjæære" når jeg kommer, "kjææære, velkommen" (latter) hun sa.

Intervjuer: Å! Men husker du på det møtet med [flyktningkonsulent] når hun satt sånn og var skeptisk. Husker du hvordan, hva tenkte du da, hvordan var det for deg?

Informant: Jeg venter sånn svar før, fordi når jeg gikk til butikken også, det .. kontroll for meg eller min venner, alt ser hvis ikke ta den kanskje klær, eller sånn. Nææ, det er ikke så feeling good. Ja, først gang ikke feeling good, alle mine venner også jeg nææ, vi må ikke kom til den butikken, den damen liker ikke for oss, vi sa sånn. Men etterpå vi handler klær også mat og sånn, ingen ser nå. Aldri gjort, alt normal, så alle mennesker tenker som den, jeg venter. Jeg aksepterer det fordi afrikans som tyv

Ryan et al. (2008) påpeker hvordan enkeltindividers tilgang til ressurser i samfunnet ikke er lik for alle, men påvirkes av sosiale strukturer som kjønn, sosioøkonomisk status og etnisk bakgrunn. Opplevde negative holdninger fra nordmenn kan dermed være en slik strukturell begrensning for informantenes mulighet, eller opplevde mulighet, for å tilegne seg ressurser. Som sitatet viser var informanten, etter tidligere erfaringer, forberedt på at damen i starten ville være skeptisk til å ansette henne. Det virker imidlertid som hun har et nokså avklart forhold til at nordmenn har disse holdningene, fram til de blir kjent med henne, og ser at hun aldri gjør noe galt. Følger vi dette resonnementet videre blir det avgjørende at informantene har aktivitetssettinger som muliggjør at de får vist sine personlige sider. Spørsmålet blir da hvordan dette arter seg for dem som *ikke* har tilgang til slike settinger, om også disse personene tenker at de selv har ansvaret for å motbevise nordmenns ”legitime” negative førsteinntrykk. Man kan også spørre seg om nordmenn tenker på samme måte.

Ønske om norsk venn

Informanter beskriver at de ønsker norsk venn for å kunne bli bedre i norsk. Dette skal jeg komme tilbake til. Men ønsket om norsk venn handler også om å lære mer om hverandre, om kulturutveksling. Å forstå mer av den norske kulturen beskrives her som positivt:

(...) bra forandring i livet mitt da jeg fikk oppholdstillatelse og bosettes på [bosteds]kommune ...fordi [nå] jeg forstår mye bedre av deres språk og deres kultur.

Kulturelle ressurser beskrives som ”skills, knowledge and beliefs that are learned within a particular cultural setting, and whose adaptive value is often intimately related to their being deployed in such a setting or similar ones” (Ryan et al., 2008, s. 8). Det beskrives videre som den ”verktøykassen” man får gjennom sin kultur. Det betyr at flyktningenes kulturelle verktøy som er opparbeidet i hjemlandet, ikke nødvendigvis har verdi i en norsk kulturell kontekst. Beskrivelsen tilsier også at tilegnelse av kulturelle ressurser blir mulig gjennom deltakelse i konkrete settinger. Med andre ord, kulturelle ressurser opparbeides via samhandling og deltakelse (Santamaría et al., 2010). Som det neste sitatet viser blir vennskap sett på som en setting som muliggjør kulturutveksling og tilegnelse av kulturelle ressurser:

Informant: Ung dames kontakt med, kanskje friends, gå sammen ut også lære kultur. En person, en vennner en norsk venn. Det er bra. Men det har ikke.

Intervjuer: På [kommunen]?

Informant: på [kommunen]. Ja. Det har ikke.

Intervjuer: Hvorfor ikke?

Informant: Jeg vet ikke ...

Intervjuer: Å ja! Kanskje jeg tar feil, tenker du på sånn flyktningkontakt, flyktningguide, at det er en person som ... nei. Hvordan venn mener du?

Informant: Nei, jeg mener at det har annen person. På nav [flyktningkontoret] har kontakt med oss, hvis har problem snakker med han. Men som venner. Som deg. Du er ung, du kan forstå for meg, du kan forklar for meg, også vi skal gå sammen på gata eller på butikker også på kafe, drikke sammen, mye prate. Også du vet min kultur, også jeg vet din kultur. Så jeg skal lære din kultur også.

Som vi ser ønsker informantene en norsk venn på sin alder, med hennes interesser. Hun har konkrete tanker om hva vennskapet skulle innebære; gå sammen på gata, drikke kaffe sammen på kafe og så videre, og hun plasserer det dermed inn i en hverdagsramme. Det hun beskriver er uttrykk for ”normalitet”, og noe som kan karakteriseres som en normal hverdag for en person rundt 30 år uten ektefelle og barn. Hun ser på vennskap som en mulighet til å lære om hverandres kultur. Gjennom delt erfaring, å gjøre noe sammen, oppleve noe sammen, tenker hun at hun vil lære om den norske kulturen, og at den norske vil lære om hennes kultur. Det er interessant hvordan hun sier at *du kan forstå for meg*. Settes dette inn i Vygotskys sosiokulturelle rammeverk, blir informantens resonnement et godt eksempel på den gjensidige avhengigheten mellom det sosiale og det individuelle som ligger til grunn for menneskelig utvikling (Rogoff, 2003). Gjennom det sosiale; ”du kan forstå for meg” til det individuelle; ”slik at jeg kan lære din kultur”.

To av informantene ordlegger seg slik når de snakker om at de ønsker norsk venn; *jeg prøver finne venn vennen norsk, og jeg vil venninne med norsk, men ikke treff*. En tredje informant svarer dette når vi snakker om at det er vanskelig å finne en ung norsk venn der hun bor, og hvor hun kan finne det: *Hvordan? Hvis du ikke gå, kanskje på disco eller sånn, jeg er ikke gå til disco (pause) Hvor? Ingen kontakt*. Sitatene illustrerer problemet med mangel på treffpunkter. For flere er det slik at de aktivitetssettingene de har tilgjengelige i hverdagen ikke ”gir de” norske venner, i den forstand at det ikke er arenaer for å kunne utvikle bekjentskap til vennskap. De må dermed oppsøke nye settinger, men det siste sitatet beskriver at det kan være vanskelig å finne disse. Det er også verdt å merke seg at de sier at de ikke *finner* norske venner, til forskjell fra ”jeg kan ikke få norsk venn”. Dette tyder igjen på at det ikke oppleves som konkret avvisning.

Av mer organiserte fritidsaktiviteter er det flere som deltar på religiøse aktiviteter i moské eller kirke. Religion nevnes av en rekke informanter som en sentral del av deres liv, og som noe som hjelper dem med å takle negative emosjoner. Det ene stedet har en liten moské, mens de som bor på det andre stedet må dra til en by i nærheten. De som går i kirken går i tradisjonelle statskirkemenigheter, i tillegg deltar noen på bedehusarrangementer. De forteller at de blir tatt godt i mot, at personene snakker sakte og hjelper dem med å forstå norsk. Men det trekkes fram at de fleste andre som går der er betydelig eldre enn dem selv.

Jaa, også de har kirka. Ikke unge, har ingen unge. Jeg mye mye gammel folk bare prate (...) de gammel jeg liker, men (...) ung dame snakker forskjellig, for film eller for actor også. Litt ... problem

Noen deltar på organiserte aktiviteter som gymgruppe, dansegruppe eller kvinnegruppe. Det er uklart om dette er aktiviteter som er en del av informantens programinnhold, eller om det er aktiviteter løsrevet fra programtid. En informant forteller om sin deltakelse på kvinnegruppe og gymgruppe, og at hun ikke treffer nordmenn der.

Vi har det gymprogram også. Etter skole, vi er alle sammen utlending. Jeg ikke kontakt med norske. Viktig is norsk kontakt med norske.

Når samme informant beskriver kvinnegruppen, forteller hun at de også der bare er utlendinger og at det er *muslimene som prater*:

De snakker om religious hver dag. Hvis du kontakt dem, Mohammed sånn sånn. Mohammed for meg ingen.

Informanten beskriver aktivitet som ikke er i hennes interessefelt, og hvordan aktivitetssettingene er uten nordmenn. Riktignok forteller hun videre at noen av organisatorene er norske, men aktivitetene hun beskriver er ikke settinger som åpner opp for at hun kan få norske venner, noe hun ønsker. Hun ser ikke, i likhet med andre informanter, *hvor* hun skal møte nordmenn.

Språklæring og språkbruk

Behov for norsk språk

Ønsket om å beherske norsk godt står svært sentralt blant informantene. I intervjuguiden var ikke språklæring og informantenes forhold til norsk et eget tema. Det er dermed interessant å se hvor store deler av samtalene som dreier seg om dette, enten direkte eller indirekte. Slik informantene beskriver det er språk en nøkkelressurs (Hobfoll, 2001). Norsk kobles nært til det å opparbeide relasjoner, løse praktiske hverdagsoppgaver og skape seg en framtid i Norge. Informantene er jevnt over svært eksplisitte på at det å bli gode i norsk er et viktig personlig mål. Samtidig forholder informantene seg noe ulikt til egen språklæring, hvor noen tar en mer

aktiv rolle i egen språklæringsprosess enn andre. Det handler blant annet om å ta språklæringen ”ut fra” skolen og bruke språket i uformelle settinger, med muligheter for spontan læring (Moyer, 2004; Ryen, 1999). Dette blir i motsetning til kun styrt læring, som skjer i den formelle undervisningssituasjonen de har plikt til å delta på gjennom introduksjonsprogrammet.

Slik informantene beskriver var det vanskelig å komme til Norge uten å kunne det norske språket. Norskopplæring på asylmottak er frivillig, slik at noen startet aktiv språklæring der, mens andre for alvor startet etter at de fikk oppholdstillatelse og flyttet til kommunen. Informantene knytter språk til trygghet. Flere bruker ordet redd når de beskriver hvordan de følte det da de ikke skjønte norsk. Slik de forteller, gjelder det både å bli forstått, men også det å forstå andre rundt seg.

Da først vi kom fra [asylmottaket] jeg var litt redd, jaja ... ah.. noen ganger jeg føler som [må se] bak meg (...) når folk de snakker hverandre, jeg ser på bakken. Kanskje den fordi jeg vet ingen om norsk, de snakker (...) Det var litt ... rart først, men nå ikke noe. Jeg blir bedre nå

Først jeg tenker jeg litt redd. Fordi jeg ingen skjønner, jeg kan ikke forklare. Hvis jeg vil gå ut også for handle mat, jeg kan ikke spør, ingen (...) hvordan snakker, hvordan spør, hvordan kan jeg gjøre. Noen ganger jeg ikke gå på butikken, bare se, jeg vil something men jeg kan handle ingen ting, fordi jeg kan ikke.. nei. Jeg kan ikke spør dem.

Det nevnes også hvordan det er å være avhengig av tolk.

Intervjuer: Men i den perioden [før informanten begynte på norskkurs]

Informant: Du føler det dårlig hver dag. Du kan ikke si noe uten utenfor tolk, du må ha tolk hver, hvis du er syk hvis du går kanskje ... kontor eller andre sted, du må ha en person som snakker deg, du kan ikke klare snakke.

Flere informanter påpeker sammenhengen mellom muligheten til å selv kunne klare ting i hverdagen og språklig nivå.

Man må jobbe litt hardt med språket for å, for å lære fort(...)og vi også trenger mange ting. Hvis vi er på møte, vi trenger språket. (...)Hvis vi har time for eksempel hos lege eller noen, vi trenger språk. Vi kan ikke si vær så snill hjelpe oss, vær så snill, vi har brev kan du lese til oss, vær så snill, vær så snill, det hjelper ikke. Man må lære seg.

Jeg liker meg å greie alt alene, og forstå, prøve å forstå og bruke ordbok. Og se, forstå, men jeg liker ikke å spørre alle kan du hjelpe meg, kan du hjelpe meg. Det blir... kjedelig. Så jeg spør bare flyktningkontoret (...) de andre er opptatt, men flyktningkontoret er sitt jobb. Så det er ikke noe problem å spørre dem, fordi de vil gjerne oss å spørre

Som disse sitatene beskriver er autonomi og det å unngå å måtte spørre andre om hjelp en motivasjon for å mestre språket. Språknivået får følger for hva som skjer innen konkrete aktivitetssettinger, som konsultasjoner hos legen, møter på nav og så videre. Å være avhengig av andre og å måtte spørre andre om hjelp oppleves negativt. Dette kan sees i sammenheng

med well-being på individuelt nivå, og opplevelse av personlig kontroll og kompetanse (Prilleltensky & Nelson, 2005).

Hvilket språklige nivå de kommer til å være på oppfattes av flere informanter som avgjørende for hvordan framtiden blir, og flere sier at gode språkkunnskaper er nødvendig for å få seg jobb. En annen grunn til at de ønsker å beherske språket er for å kunne følge med på ”samfunnet” rundt seg, som TV-programmer og aviser:

Hvis du ikke skjønner program [TV], det kjedelig. Hvis du hørt eller leser alt, enkelt. Jeg vil lese boka også avis.

En annen forteller hvordan han liker å følge med på politiske debatter på TV og at han *prøver forstå selv om de snakker veldig fort*:

Også fordi det er om politikk, det er bra fordi du lærer mye. Også du skal velge hva du synes, hvem [i debatten] har riktig, ikke sant

Media tar form som en mer eller mindre ”felles” aktivitetssetting som er med på å bygge opp felles referanseramme. Kulturelle redskap og kunnskap formidles som nevnt via aktivitetssettinger, og ved å ha nok språkkompetanse til å delta i disse får informantene tilgang til slike redskap og kunnskap (O'Donnell & Tharp, 2012).

Språkbruk innenfor og utenfor skolen

En viktig arena for informantenes språklæring er som vist skolen. Dette er i hovedsak det opplæringstilbudet i norsk som de tilbys via introduksjonsprogrammet, i tillegg til språkpraksis. Flere informanter legger vekt på at språklæring handler om å bruke norsk aktivt, noe som også kan skje innenfor skolen i større eller mindre grad, for eksempel ved å snakke norsk framfor morsmål på skolen. En informant forteller at hun nå har skiftet til en klasse hvor de tilnærmet kun snakker norsk: *Også for [den] andre klassen de skal, hvis de gjør sånn, det er enkelt, lærer fort*. Informanten forteller at hun merker raskere progresjon etter dette. Men det trekkes også fram at undervisningen på skolen ikke er nok for å lære seg norsk: *Så hvordan lærer den [norsk], bare skole? Nei*. Når informantene forteller om situasjoner der de begrenses av sitt språklige nivå er det ofte i kontekster utenom skolen. Dette bekrefter at det er hensiktsmessig å utvide fokuset på introduksjonsdeltakeres språklæring til også å omfatte uformell læring utenom programtid.

Det beskrives et skarpt skille mellom språkbruk innenfor og utenfor skolen. En svært viktig årsak til dette er dialekt, da lærerne ved voksenopplæringen snakker ”østlandsk”, samt hvordan språket på skolen i stor grad tilpasses informantenes nivå, jamfør styrt læring (Ryen, 1999). Dette skillet oppleves som en tydelig begrensning for informantene:

[Utenfor skolen folk]snakker fort fort fort (...) På skole ikke problem, min lærer snakker fint, bokmål snakker, men ut ikke. Ka heter du, korsen, kem, ka tid. Vanskelig.

Når jeg kommer på skole jeg møter bare de som snakker saakte og saakte som Oslo (retter seg) nei, som bokmål. Veldig sakte, kan forstå bedre mye, hvis det kommer dialekt så blir det annet, jeg må venne, jeg må meg venne meg [til], ikke sant

Skillet mellom språkbruk innenfor og utenfor skolen kan betegnes ”klasseromsnorsk” og ”hverdagsnorsk”. Dette er imidlertid et noe karikert skille, i og med at eksempelvis flyktningkontoret trolig også er bevisst på å tilpasse seg informantenes språklige nivå. Det er gjennomgående at informantene forteller at de forstår mindre og føler seg mindre kompetente når de bruker ”hverdagsnorsk” utenfor skolen og i uformell kontakt. En informant beskriver problemer med å forstå norsk da han var på språkpraksis:

Ja, jeg føler litt ehm ... hvorfor jeg ikke forstår. Fordi jeg har vært på skole i ett og et halv år, hvorfor jeg ikke forstår? Fordi, jeg spør meg, fordi jeg ikke lærte dialekt fordi jeg snakket ikke mye dialekt, det er derfor.

Det er imidlertid variasjon mellom informantene rundt hvilke konsekvenser denne opplevelsen av å ikke forstå gir. I forlengelse av forrige sitat svarer informanten dette når jeg spør om hvordan det var å forstå lite: *For meg, det var veldig bra fordi jeg liker å høre dialekt fordi jeg må lære det.* Dette er til forskjell fra en annen informant som ikke likte seg på språkpraksis: *Ikke like [språkpraksis] fordi ikke mye forstår på norsk. Og på gamle mennesker snakker dialekt. For meg litt vanskelig.* Moyer (2004) beskriver hvordan personer har ulike psykologiske strategier i slike situasjoner, hvor noen attribuerer også negative hendelser positivt, slik at de opprettholder et positivt forhold til språket de skal lære seg.

Språknivåets rolle for kontakt med nordmenn

Flere informanter ønsker som tidligere nevnt, å få seg en norsk venn. Det å ha norsk venn beskrives som viktig for å lære norsk:

Ja ja, vi har problem, ett år på skole ingen snakker etter skole, bare kom hjem, bare litt leser boka eller se TV, også skole. Rutine. Ingen kontakt med norsk [nordmenn] så litt problem for oss lære norsk. (...)vi har ikke venner og andre sånn så litt problem, vi har problemer

Informantene beskriver imidlertid at deres språknivå er begrensende for kontakt med nordmenn. Det kan gi seg utslag i at de unngår å prøve:

Før jeg ikke snakker, jeg kan ikke snakke bra norsk, så jeg kan ikke forklare for dem min ... feelings. Så. nei. Nei. Være inne alltid (peker på brystet).

Nå jeg kan ikke spørre alt fordi jeg kan ikke forklare alt, spør litt starter, jeg kan ikke fortsette alt (...) jeg kan ikke fortsette den spørsmål.

Det er også flere som beskriver at samtalerne blir ”overflatiske” og med lite innhold, og at dette begrenser relasjonene:

Bare snakker 'hei, hva heter du' 'jeg heter [informantens navn] ', hvor du kommer' 'jeg kommer [hjemlandet] ', 'trives Norge?' 'ja', bare den snakker (humrer) (...)når jeg vet alt alt norsk, jeg ikke problem, jeg snakker 'hei, har du jobb, hvordan dadada' alt snakker jeg, Jeg ønsker jeg var...

Mens opplevelse av eget språknivå kan hindre kontakt med nordmenn, kan det å ønske å lære mer norsk også virke som motivasjon for å opprette kontakt. Det er imidlertid de som er på et visst grunnleggende språklig nivå som oftest tar slike egeninitiativ (Moyer, 2004). I det neste sitatet vises det hvordan informanten selv tenker at han kan påvirke om slik kontakt oppnås eller ikke:

Fordi du være positiv kanskje, fordi du lærer norsk, og når du er positiv så du kan snakke nordmenn. Du kan prøve snakke nordmenn og smiler dem og snakke norsk og bli bedre og du lærer norsk, ikke sant

Flere av informantene beskriver hvordan kontakt med nordmenn vil endre seg når de blir bedre i norsk. Flere beskriver en tiltro til at norsksferdighetene vil utvikles med tiden:

Intervjuer: Ja, men hvis jeg møter deg om to år. Hvem, hvordan [informantens navn] møter jeg da?

Informant: (latter) en andre [informantens navn], en norsk [navn] (latter) jeg perfekt norsk. "Hva betyr? Hva betyr?" Det er ikke sånn. Ja, jeg skal bli perfekt i norsk med tiden (...) Ja, alt sånn ingen problem kontakt med andre norsk. Jeg skal gå inn også, heei jeg er [navn] jeg var utlandet jeg kommer fra [hjemlandet], jeg kan spør for kultur eller andre things, enkelt ingen problem for spørre for (...) hvordan leve din barn, for familie, for eksempel jeg skal for andre møte på gata, heeei jeg snakker om alt familie, ingen problem jeg spørte alt

En utfordring for informantenes språklæring i uformelle settinger er at språk både er mål og middel. Som beskrevet anses økt språkkompetanse som det som kan fjerne mange av begrensningene de opplever for kontakt med nordmenn og for deltakelse generelt. Men slik de beskriver hverdagen sin krever deltakelse språk, mens språk krever deltakelse. For å ha kontakt med nordmenn beskriver informantene at de trenger bedre språkkunnskaper. Dette tenker de at de oppnår ved å bruke ”hverdagsnorsk”, og øve seg på å forstå dialekt. Dette er i tråd med Moyer (2004) sin beskrivelse av den onde sirkelen. Et viktig spørsmål i den forbindelse er derfor hvordan personene kommer seg ut fra ”komfortsonen” og inn i språklige, trygge situasjoner hvor læring kan skje.

Språklige situasjoner som trygge eller utrygge

Som vist er det flere av informantene som opplever språklige situasjoner utenfor skolen som utfordrende. Men det er ulike beskrivelser av disse situasjonene, hvor noen kan karakteriseres som trygge arenaer hvor språklæring kan skje, mens andre oppfattes som mindre egnet for språklæring. Som tidligere nevnt forteller en informant om sin negative opplevelse av

språkpraksisen på et sykehjem, hvor hun forstod svært lite av de eldres dialekt, og ikke trivdes. En annen sier at han prøver å snakke norsk med nordmenn, men at han opplever at de blir negative fordi han snakker for dårlig norsk. En informant på språkpraksis forteller at han opplever at det går en grense for hvor mange ganger han kan spørre om den norskspråklige kan gjenta:

Ikke forstå (humrer) og jeg sier kan du gjenta, kan du gjenta hele tida, han sier oaoa (uforståelig). Kan du snakke sakte, sakte (...) Også jeg prøvde, hvis jeg ikke forstår noe sier "jajaja", "jajaja" (...) Fordi jeg kan ikke si hele tida kan du gjenta, kan du gjenta, kan du gjenta, fordi han er opptatt, så jeg må prøve å skjønne mye, så det er lett for han.

En informant sier at hun liker å være alene fra sitt land i norskspråklige situasjoner, fordi hun er redd for at de fra hjemlandet ler av henne hvis hun prater feil.

I motsetning til dette presenteres også språklige situasjoner som de opplever som trygge. Informanten som jobber som "hjemmehjelp" hos en eldre dame sier:

Noen ganger [jeg] forstår ikke med den damen, hun snakker dialekt mye. Men hun er veldig hyggelig dame, ja hun skjønner hvis jeg ikke forstår. Forstår, [informantens navn]? Neei. Ikke? Vent.. Hun tenker også på snakker som eksempel, for eksempel se her sånn sånn sånn sånn. Ååå, jeg forstår nå.

En annen opplever språkpraksis som positivt fordi praten kombineres med praksis, slik at det er enklere å forstå. Han beskriver også den norskspråklige som en som prater mye, selv om han ikke forstår alt. Dette står i motsetning til tidligere nevnt sitat, hvor det beskrives at praten kun blir overflatisk på grunn av informantens begrensede norskkunnskaper. At den norskspråklige prater mye, kan videre tyde på at det er en relasjon som også er ønsket fra hans side.

Og vi snakker også vi praktiserer, ikke sant. Vi gjør jobb og vi snakker, og ser alt han snakker og se han snakker og se jeg snakker jeg se, ikke sant (...)
Han liker å snakke mye og han var veldig snill og smiler mye, ja bra, så vi forstår mye bedre. Og han snakker veldig fort, men jeg forstår litt bedre. Når jeg sier kan du gjenta - hva det betyr det, han sier det betyr sånn. Åh, det betyr sånn?! Ojojoj, helt forskjellige enn jeg har lært, så han forteller for eksempel eventyr og han forteller mye mye, han liker å snakke mye, så jeg hører han og forstår kanskje 25 prosent (latter) kanskje 25 prosent, og han sier, du [informantens navn], du skal lære dialekt, ja, jeg håper du skal lære dialekt.

Oppsummering og avsluttende diskusjon

Diskusjon rundt undersøkelsens resultater

Utgangspunktet for denne undersøkelsen er ti bosatte flyktninger og hvordan de opplever hverdagen og endringene de gjennomgår i kommunen hvor de bor. Flyktningers behov for å tilegne seg ressurser i den tilpasningsprosessen som følger bosetting, ligger som premiss for

undersøkelsen. Slik tilegnelse krever deltakelse og dermed blir også det en sentral faktor. I denne avsluttende diskusjonen vil jeg presentere hovedtrekk som synes å være sentrale på tvers av intervjuene. Deretter vil jeg med bakgrunn i denne undersøkelsens problemstillinger og resultater, reise noen mer overordnede diskusjoner som jeg anser som relevante for gruppen som helhet.

Hovedtrekk i resultatene

Informantene forteller at tiden rett etter bosetting var utfordrende, men at hverdagen nå i større grad har normalisert seg. En viktig årsak til dette er at de har økt språkkunnskap og meningsfull aktivitet på dagtid, som skole og øvrig programinnhold. De fremhever det å gjenfinne sosial støtte og nettverk som en kilde til normalisering. Dette løser informantene i stor grad gjennom å opparbeide relasjoner til andre fra samme hjemland. Informantenes resonnementer tyder på at det å opparbeide relasjoner til nordmenn oppleves som vanskeligere enn å opparbeide relasjoner til andre innvandrere. Flere informanter uttrykker eksplisitt at de ønsker mer kontakt og delt aktivitet med nordmenn. Informantene har få nære relasjoner til nordmenn, utenom lærere ved voksenopplæringen eller andre ansatte i kommunen. Unntak er hovedsakelig relasjoner som er opparbeidet i forbindelse med deltidsjobb ved siden av introduksjonsprogrammet. Et ønske om å få en norsk venn uttrykkes eksplisitt hos flere, men de beskriver videre at de ikke vet hvor de skal finne disse vennene. Utenom programtid beskrives det få aktivitetssettinger i informantenes hverdag som oppleves som et utgangspunkt for å opparbeide relasjoner til norske personer. Nordmenn, Norge og den norske kulturen beskrives imidlertid positivt. De informantene som er enslige uttrykker sterkere ønske og behov for å være i aktivitet på fritiden enn de som har familie og barn. Språklæring og språkbruk står svært sentralt blant informantene, og spiller inn på flere områder av informantenes hverdag. Språk oppleves av mange som et hinder for deltakelse i samfunnet i dag, og de tenker at økt språkkunnskap i framtiden vil forenkle slik deltakelse. Informantene beskriver et skille mellom språkbruk innenfor og utenfor skolen, hvor dialekt og at personer snakker fort fremstilles som viktig årsak til forskjellene. De beskriver at det å lære norsk på skolen ikke er tilstrekkelig for at de føler seg kompetente til å bruke norsken utenfor skolen.

Ressurstilegnelse på fritiden

Målet med introduksjonsprogrammet er å gi deltakerne individuelt tilpasset kvalifisering, slik at de kommer ut i jobb og kan delta som aktive samfunnsborgere. Kvalifisering vil i praksis si å legge til rette for ressurstilegnelse på ulike områder. Resultatene av denne undersøkelsen taler for at informantenes liv og tilegnelse av ressurser må forstås i sin helhet, slik kulturpsykologien og community-psykologien legger som premiss (Prilleltensky & Nelson, 2005; Santamaría et al., 2010). Deres progresjon i læring av det norske språket handler om mer enn det som skjer på skolen og gjennom programtid. Informantene opplever at tilpasning og læring skjer gjennom deltakelse og kontakt med andre personer. Slik deltakelse og kontakt begrenses ikke til programtiden.

Skillet mellom innenfor og utenom programtid er interessant fordi programtiden i stor grad defineres av andre; myndighetene og kommunen, mens dette i liten grad er tilfelle med tiden utenom programtid. Kommunen har ikke formelt ansvar for informantenes aktivitet utover programmets 30-37,5 timer i uka. Dette er i seg selv ikke urimelig, da introduksjonsprogrammet fra noen hold allerede problematiseres for å være vel overgripende for nylig ankomne flyktningers hverdag, spesielt siden det er knyttet økonomiske ytelser og sanksjoner til deltakelse (Djuve, 2003). Når jeg fremhever dette skillet er det fordi resultatene vitner om begrensninger knyttet til informantenes mulighet for tilegnelse av ressurser, og at disse i stor grad erfares utenom programtid. Det er også noen av begrensningene som informantene ikke selv kan påvirke i særlig grad. Spørsmålet blir da, hvem har ansvaret for de nylig bosatte flyktingenes *totale* hverdag i kommunen?

Det enkle svaret er personen selv, for selvfølgelig har personen selv et ansvar for eget liv som hun og han verken skal fratas, eller kunne trekke seg fra. Undersøkelsen viser at personene selv kan påvirke i hvilken grad de søker utfordrende og lærende situasjoner, eller blir værende i de trygge. Det skal også presiseres at for flere av informantene i denne undersøkelsen, og trolig for en betydelig andel av flyktingene i Norge, er ikke nødvendigvis spørsmålet om fritid utenom programtid like relevant; de har en fritid fylt med jobb, venner, barn eller lignende. Men er det fullt så enkelt som å si at informantene selv må ta hele ansvaret for egen fritid? Resultatene viser hvordan personer kan ha klare ønsker om å delta bredere i samfunnet, bli kjent med nordmenn, og generelt oppsøke andre settinger enn dem de får tilgang til via introduksjonsprogrammet. Men hvor er disse settingene? Hvor skal de møte nordmenn og bli kjent med dem? Og hvordan blir de kjent med andre, når språket og dialekten gjør at praten kun handler om de ”enkle harde fakta”? Hvis man ikke tar disse

spørsmålene på alvor kan situasjonen bli det som advares om som å skyldes på offeret ("blame-the-victim") (Prilleltensky & Nelson, 2005). At nylig bosatte flyktninger for eksempel ikke har kontakt med nordmenn utenom programtid, kan oppfattes som et uttrykk for at de ikke ønsker slik kontakt. Årsaken til den manglende inkluderingen kan dermed plasseres hos dem. For flyktninger som ønsker slik kontakt og deltakelse, kan en slik oppfatning virke ekstra belastende, ved at de selv opplever at ansvaret ligger hos dem, samtidig som de ikke ser hvordan de kan få endret på sin egen situasjon.

Flyktningenes ramme for ressurstilegnelse

Flere av informantene beskriver hvordan deres språklige utvikling er avhengig av at de bruker norsk i uformelle settinger utenom klasserommet. Det er slik de beskriver at de lærer dialekt, og blir vant til at andre snakker fort og i mindre grad tilpasser språket til deres nivå.

Dette beskrives godt av informanten som etter halvannet år på skole, likevel opplevde å ikke forstå hva andre på språkpraksisen sa. Men uformell språklæring krever konkrete settinger hvor dette kan foregå. Språkpraksis er som beskrevet et virkemiddel kommunen kan benytte seg av, men en viktig potensiell arena for språklæring er nødvendigvis også informantenes fritid. De sier at de ønsker å snakke mer norsk utenfor skolen, de ser at det vil være positivt både for språklæring og for å opparbeide seg relasjoner og tilhørighet, men de vet imidlertid ikke hvor. Nå tenker flere av informantene at relasjoner vil opparbeides når de blir bedre i norsk. Det er imidlertid forskning som ikke gir et like optimistisk bilde. Selv etter lang botid i Norge opplever mange innvandrere det vanskelig å utvikle nære relasjoner til nordmenn (Berg, 2010). Det viser at utfordringene med å utvikle relasjoner og tilegne seg ressurser ikke utelukkende dreier seg om språk.

Å være ny i et land handler også om å ikke kjenne de kulturelle kodene. Det tar tid å lære disse kodene, og dermed tilpasse sin atferd til det som er sosialt akseptert (Valenta, 2008). Erfaringer fra samhandling og kommunikasjon med majoritetsbefolkningen blir viktig for denne tilpasningen. Dette er knyttet til å bygge opp gjensidig kunnskap om hverandre; å lære seg det man tar for gitt. Et godt bilde på dette gis av informanten som ønsker seg en ung norsk venn, slik at de kan lære om hverandres kultur. Dette er i overensstemmelse med hvordan Ryan et al. (2008) beskriver tilegnelse av kulturelle ressurser som noe som skjer gjennom praksis og delt aktivitet.

Resultatene viser en tydelig tendens til at informantenes aktiviteter og hverdagssettinger ikke oppleves som egnet for å få norske venner. En av informantene beskrev hvordan de

organiserte aktivitetene hun deltok på, gymgruppe og kvinnegruppe, ikke dekket hennes behov for å komme i kontakt med nordmenn, og heller ikke dekket hennes interesser. Hun ser imidlertid ikke hvor hun kan møte nordmenn på sin egen alder som snakker om *actors*, som jeg tolker som et uttrykk for det å dele hennes interesser mer generelt.

Informantenes beskrivelser er i tråd med det generelle bildet av at flyktning- og innvandrerpersoneer på grunn av språk og andre eksilrelaterte årsaker kan ha spesielle vansker med å ha tilgang til settinger for uformell kontakt med majoritetsgruppen (Valenta, 2008). Aktivitetene som beskrives av informantene i denne undersøkelsen er settinger som i stor grad er tilrettelagt for innvandrere. Dette kan tyde på at det legges opp til egne aktiviteter for denne gruppen. Beskrivelsene er at det er få eller ingen nordmenn som deltar, men at nordmenn organiserer aktiviteten. Jeg velger å betegne dette ”innvandreraktiviteter”, og eksempler fra intervjuene er gymgruppe, kvinnegruppe og dansegruppe. Slike aktiviteter er positive på flere områder. De er et konkret virkemiddel kommunen og samfunnet kan benytte seg av for å gi flyktningene et, for noen, etterlengtet aktivitetstilbud. Dette kan eksempelvis gjelde dem som ikke har tilstrekkelige norskkunnskaper til å delta på ordinære aktiviteter. Deltakelse på ”innvandreraktiviteter” kan videre senke terskelen for å oppsøke eller takke ja til tilbud om andre ordinære aktiviteter. Man skal heller ikke undervurdere verdien av å bli kjent med andre innvandrere i kommunen. Derfor hevder jeg at slike ”innvandreraktiviteter” kan inneha en viktig funksjon for nylig bosatte flyktnings trivsel og well-being. Likevel påpeker informantene visse konsekvenser av disse aktivitetssettingene som det er viktig å se nærmere på. For hvilke ressurser gis de mulighet for å tilegne seg på slike aktiviteter?

Ryan et al. (2008) definerer som nevnt ressurser som de midlene personer har tilgjengelige for å dekke behov, nå mål og møte krav. Disse behovene, målene og kravene er imidlertid personavhengige, slik at også ressursene som kreves for å nå disse, vil variere. Såkalte ”innvandreraktiviteter” kan dermed være en setting for tilegnelse av en type ressurser som vil være nyttige for visse personer. Det er en setting hvor de kan møte andre personer og knytte relasjoner, altså tilegne seg sosiale ressurser. Personlige ressurser som selvtillit kan komme av settingens aktivitet, og kulturelle ressurser kan tilegnes gjennom å bruke språket utenfor undervisningssituasjon (Ryan et al., 2008). Men for personer med andre behov, mål og krav, er det ikke sikkert at settingen muliggjør tilegnelse av de ressursene de faktisk trenger eller ønsker. For en person som ønsker norske venner, som ikke har interesse av selve aktiviteten eller som ønsker å trene på norsk i en setting hvor man er alene som innvandrere, blir det tydelig at settingen ikke er egnet til å tilegne seg ønskede ressurser. Spørsmålet i forlengelse

av dette blir da om tilretteleggerne er tilstrekkelig bevisst at flyktninger har ulikt behov for ressurstilegnelse. Min bekymring er at flyktninger og andre innvandrere ses på som en ensartet gruppe, hvor det i liten grad legges vekt på individuelle interesser og behov. Det bør være et varsku hvis man ikke oppdager de informantene som ønsker ordinære aktiviteter, slik som informanten som etterlyser settinger hvor hun kan møte unge nordmenn, fordi det tas for gitt at de ønsker trygge ”innvandreraktiviteter”.

Sterke relasjoner til personer fra hjemlandet

Sosiale nettverks rolle for inkludering er et sentralt tema innen migrasjonsforskning (for gjennomgang, se f.eks. Valenta, 2008). De ulike studiene gir imidlertid ikke entydige svar på om sterke relasjoner til personer fra hjemlandet har positiv eller negativ betydning for integrasjon i majoritetssamfunnet. I denne undersøkelsen har de informantene jeg opplevde som mest ”kontaktsøkende” og åpne for å delta i samfunnet, trygge nettverk med personer fra hjemlandet i ryggen. Migrasjon innebærer brudd med størsteparten eller hele det sosiale nettverket, og informantene beskriver personer fra hjemlandet som å være svært sentrale for å skape den første, trygge normalitetsrammen etter bosetting. Dette er i tråd med Valenta (2008) sine beskrivelser av at slike relasjoner kan være positive for flyktningers følelse av tilhørighet etter bosetting.

De nevnte ”kontaktsøkende” informantene ser imidlertid ut til å ha et bevisst forhold til at slike trygge relasjoner kan virke som et hinder for aktiv deltakelse utenfor skolen og programtid. Selv om kontakt med andre fra hjemlandet i seg selv ikke hindrer deltakelse, skal man likevel være oppmerksom på hvordan slik kontakt kan samvariere med andre faktorer på en måte som ikke er hensiktsmessig. For eksempel kan mangel på aktivitetssettinger, føre til at de ikke opplever å ha reelle alternativ for å opparbeide relasjoner og vennskap til andre personer enn de ”tilgjengelige” fra eget land.

Strategi som forhindrer opplevelse av avvisning

I møte mellom mennesker, vil den meningen den enkelte legger til grunn, påvirke hvordan dette møtet oppleves. Det påvirker hvordan personene tolker hverandre og hvilke strategier de velger for samhandlingen (Santamaría et al., 2010). Med utgangspunkt i dette, ønsker jeg å trekke fram en sammenheng som jeg syntes var interessant i arbeidet og analysen med denne undersøkelsen. Resultatene vitner som nevnt om at informantene har en grunnleggende positiv evaluering av nordmenn, Norge og den norske kulturen. De uttrykker en

takknemlighet overfor Norge og mulighetene de gis etter bosetting. Nordmenn beskrives som hyggelige, snille og gode mennesker, også uavhengig av informantenes grad og omfang av kontakt. Vi så hvordan begrenset kontakt med nordmenn ikke ble oppfattet som resultat av avvisning. Samtidig beskriver informantene situasjoner der de åpenbart blir møtt med skepsis og negative holdninger. Dette ble i informantenes resonnementer forklart ut fra andre årsaker. Slik jeg ser det kan det tyde på at et grunnleggende positivt syn på nordmenn muliggjør en følelse av å ikke være avvist, noe som vil ha konsekvenser for følelsen av å høre til, og det å være en del av fellesskapet. Ved å tolke lunsjpausen uten prat som noe som skjer fordi den andre har lyst til å lese avisa, framfor at den andre ikke ønsker å prate med henne, vil informanten ha mindre grunn til å føle seg avvist. I tillegg blir ikke kollegaen tilskrevet negative egenskaper. Utvider vi bildet ytterligere, kan vi trekke inn informantenes forståelse for nordmenns skepsis mot dem som innvandrere. Informantene er ærlige på at det ikke oppleves positivt når de møter mistenksomhet og skepsis, men ved å knytte forklaringen til en **forståelse** for nordmenns tanker, og at det ikke gjelder **dem** som enkeltpersoner, men innvandrere som gruppe, unngår de på samme måte den direkte følelsen av avvisning. Det oppleves ikke som å være noe ved informantene selv, eller ved de norske, som er begrensningen for at de ikke oppretter nære relasjoner. Sammenhengen mellom syn på nordmenn og følelse av avvisning, kan naturlig nok også gis et negativt fortegn. Sammenhengen kan da bestå av å oppleve seg urettferdig behandlet, ha et negativt syn på nordmenn, og tolke situasjoner som avvisning.

Tilpasning og endring gjennom deltakelse

Jeg vil avslutningsvis sette fokus på noen av de tilpasnings- og endringsprosessene som foregår etter at flyktningen er bosatt. Dette velger jeg å gjøre ved igjen å trekke inn direkte sitater fra informanter. Dette gjøres fordi de spesifikke beskrivelsene, på en treffende og presis måte, setter fingeren på en sentral problemstilling for flyktninger som gruppe – og samfunnet som helhet.

I intervjuene kommer informantene med eksempler på hvordan de konkret har tilpasset seg det norske samfunnet, kulturen og væremåten. Noe av dette kommer fram når det i intervjuene spesifikt snakkes om endring, mens noe kommer fram når de beskriver hverdagen sin, uten at de nødvendigvis poengterer at de har endret seg. Som eksempler på endring trekker de fram sosial omgangsform og det å komme presis til avtaler: *Ja, på skolen, også mottak også, vi må i Norge klokka presis, klokka presis alt. Det er bra.* Men på hvilke

områder endring og tilpasning har skjedd er det ikke alltid så lett å sette fingeren på, som følgende sitatet viser:

Ja jeg treffer mange ting og jeg vet ikke om... hva akkurat forskjellig, men jeg vet at jeg er ikke samme person, jeg vet det. Eller, jeg er samme person i annet land. Jeg vet at jeg er ikke samme før.

En beskriver hvordan hun selv ikke opplever å være forandret, men at faktorer rundt henne er annerledes enn i hjemlandet:

Intervjuer: Har du forandra deg noe? [etter hun flyttet til Norge]

Informant: Nei (kontant svar). Jeg er som jeg var før ... meeen, forandret rundt (tegner i lufta)

Intervjuer: Men du føler at du er den samme?

Informant: Ja. ...

Intervjuer: Er det, ønsker du å være den samme, eller er det bare sånn det har blitt?

Informant: Nei, jeg ønsker som var jeg var før, ikke byttet, jeg ikke blir andre person (...) Fordi alle har kanskje en ting eller mening, hvis du byttet mening dine, andre mening - du er andre person

Intervjuer: Ja, hvordan meninger kan det være

Informant: Mening kan være forskjellig.. men .. mening om livet, mening om religion, meningen om alt

Som sitatet viser svarer informanten avkrefteende på at hun har forandret seg. Ønsket om å være den samme forklares som at hun ikke vil bli en annen person. Hun tenker på endring som å forandre tanker om religion og hvilke meninger hun har. På et annet tidspunkt i intervjuet beskriver imidlertid samme informant en tydelig endring, om enn i en annen form:

Intervjuer: Hva tror du at folk i [kommunen] hva tror du de tenker om deg

Informant: Tenker, de lærte kanskje om oss, en utlending. Jeg har ikke problem, jeg tenker at de ... hilser noen gang på meg, noen ganger ikke hilse og det er okay (latter)

Intervjuer: Det er okay?

Informant: Ja

Intervjuer: Men du vil hilse?

Informant: Ja, første gang, men du lærer seg, etterpå du blir nordmann (latter)

Intervjuer: Du blir nordmann (latter) Hva er det å bli nordmann da? Da hilser du ikke?

Informant: Første gang når du kommer i Norge ... ingen snakker, ingen ... første år som bor i kommunen du får ingen venner, du har ingen du blir lei seg [informanten snakker nå om tid før hun startet på introduksjonsprogrammet]. Ingen naboer, du kjenner ingen, det veldig vanskelig, men etterpå du lærer seg

Intervjuer: Hva lærer du deg da?

Informant: (Samtidig) alene, ensom (...) Første gangen du tenker ahh, det er vanskelig hvordan de bor, men etterpå du lærer at du kan du bli en alene eller ensom, du føler ikke dårlig etterpå

Det er også samme informant som tidligere har beskrevet hvordan hun først ble dårlig hver dag av stillheten på stedet, men som nå liker det.

Jeg flytter her jeg blive dårlig hver dag, så trøtt (...) fordi for alle stille. Du hører ikke bil, du hører ikke mennesker som er krangler eller ikke snakker høyt i veien. (...) Og etterpå ... du liker. (...) Hvis jeg [nå] går i Oslo jeg har hver dag hodepine (humrer) fordi det er mye bråk, mye bil, det er mye mennesker.

Disse sitatene illustrerer godt kulturpsykologiens premiss om at individ og samfunn ikke kan sees adskilt fra hverandre; utvikling skjer gjennom deltakelse og interaksjon. Aktivitet blir et uttrykk både for det individuelle og kulturelle. Den meningen informanten tillegger settingen endres, og dette igjen endrer hennes følelser. Den læringen og tilpasningen informanten har gjennomgått handler ikke nødvendigvis om de ”store spørsmålene”, som å endre religion eller grunnleggende meninger. En slik endring ønsker heller ikke informanten, men gjennom hennes deltakelse i hverdagen skjer tilpasning og endring som hun selv sier hun liker. Den tilpasningen hun forteller om er også endringer som kan tenkes å lette hverdagen hennes, da det kan sies å uttrykke de kulturelle kodene på stedet hun bor, samt fysiske og geografiske forhold hun ikke har mulighet til å påvirke. Et spørsmål tilknyttet dette er hvilke mål for tilpasning samfunnet promoterer som sentrale når det gjelder flyktninger og innvandrere. Handler tilpasning kun om religion? Eller verdier? Det viste eksempelet åpner opp for at grunnleggende endring og tilpasning kan skje på ganske andre områder, og at dette kan være vel så sentralt for hvordan personene trives etter bosetting. Det tyder på at det er hensiktsmessig å se på personenes hverdagsliv og aktiviteter for å få et mer fullstendig bilde av tilpasningen som har skjedd.

Begrensninger og refleksjoner rundt undersøkelsen

Det ligger i kvalitative undersøkelsers natur, spesielt i forskning som er mer induktivt rettet, at det finnes få fasitsvar knyttet til hvordan prosessen skal være. En refleksjon i etterkant av undersøkelsen er i så henseende nyttig.

Informanter og begrensninger knyttet til språknivå

Grunnlaget for denne undersøkelsens resultater er naturlig nok informantene. Som ved mye annen forskning påvirker selvseleksjon rammene for denne undersøkelsen. Det var frivillig å delta på undersøkelsen, og hvem som valgte å delta kan, mer eller mindre systematisk, samvarierte med andre faktorer. I den forbindelse utpeker språknivå seg som en ekstra relevant faktor. Intervjuene ble gjennomført på norsk, og det kan ha hindret noen fra å delta. Dette kan

være en spesiell begrensning for denne undersøkelsen, da språk er en faktor som kan tenkes å samvarierte med de temaene som ble sentrale i denne undersøkelsen, altså språklæring og deltakelse i samfunnet.

Hvilke intervjuer jeg fikk mest utfyllende data fra hadde også sammenheng med informantenes språkkunnskaper. Bruk av tolk ville ha gitt informantene et likere utgangspunkt for å fortelle om sine opplevelser. Dermed er språknivå både en begrensning for rekrutteringen av informanter, men også for dataene jeg fikk. Samtidig er det faktorer som til en viss grad kompenserer for noe av det som er skissert ovenfor. Når det gjelder rekruttering, hadde det betydning at jeg fikk komme inn i undervisningen, og dermed nådde alle potensielle informanter. Dette til forskjell fra om personene aktivt måtte oppsøke meg. Videre var jeg oppmerksom på å tydeliggjøre at intervjuene, som jeg i rekrutteringssituasjonen kun kalte samtalene, ville ha en uformell karakter. Noen, som i rekrutteringssituasjonen sa at de ikke kunne nok norsk, ble likevel med, og det viste seg at vi gjennom godt samarbeid fikk til en god kommunikasjon. Så selv om språknivået påvirket innholdet og de nyansene de hadde mulighet til å formidle, ga det innhold som kan være av betydning for helheten av resultatene, nettopp fordi dette var personer som kunne tenkes å ikke ville meldt seg på grunn av sitt språknivå. Det er altså ikke et entydig svar på om det fungerte tilfredsstillende eller ikke å gjennomføre intervjuene på norsk. Men sammenlignet med andre situasjoner i hverdagen der informantene er avhengige av norsk, er mitt inntrykk at intervjuene ble en positiv erfaring. Dette kan skyldes at samtalen i stor grad ble preget av et ønske om å forstå dem, og å tilrettelegge for kommunikasjon på deres premisser.

Som en generell oppfatning vil jeg hevde at informantene i denne undersøkelsen var relativt homogene når det gjelder å være positive til kommunen og samfunnet rundt. Dette bildet kan være annerledes blant andre informanter eller i andre kommuner. Det er imidlertid vanskelig å helt få taket på hva dette dreier seg om, og om det blir riktig å si at det dreier seg om individuelle faktorer. Det kan også tenkes at det handler om de rollene vi hadde; hvem jeg som intervjuer var for informantene. Selv om jeg var tydelig på at jeg ikke hadde noen relasjon til verken kommunen, UDI eller andre offentlige instanser, ser jeg ikke bort fra at det at jeg er en etnisk norsk person kan ha spilt inn på deres beskrivelser. Dette kan sees i relasjon til diskusjonen rundt takknemlighet og positivt syn på nordmenn.

Refleksjoner gjort underveis i prosessen

Jeg ønsker videre å gi innblikk i noen av refleksjonene jeg gjorde underveis i prosessen. En undersøkelse som skulle være åpen for det som var betydningsfullt for informantene, krevde at jeg lot den være nettopp det. For meg betydde dette blant annet ”å tørre” å ikke ha kontrollen, men la veien videre faktisk bestemmes av informantene. I arbeidet med intervjuguiden og planleggingsfasen til intervjuene var jeg flere ganger fristet til å spisse inn. Jeg valgte imidlertid å holde fast på å gjennomføre åpne, brede intervjuer. De tok riktignok utgangspunkt i intervjuguiden, men jeg satt likevel igjen med intervjuer hvor noen viste seg å være relativt forskjellige innholdsmessig. Jeg opplevde ved dette å ha gitt rom for at den enkelte informant skulle kunne snakke om det som opplevdes som viktig. Samtidig ga dette meg utfordringer. De ti månedene med jobb i en flyktningtjeneste gjorde at jeg kom tilbake med betydelig mer kunnskap om denne gruppens hverdag, utfordringer og muligheter, både på individ- og systemnivå. Dermed skulle jeg analysere et datamateriale som ble skapt under vesentlig andre forutsetninger. Dette gjorde at jeg i ettertid kunne se situasjoner i intervjuene der det var interessante ”åpninger” og muligheter i informantenes beskrivelser, men som jeg naturlig nok ikke hadde fulgt opp. Direkte arbeid med målgruppen gjorde også at jeg så flere problemstillinger som hadde vært interessante vinklinger inn i intervjuene, og noe jeg gjerne systematisk skulle ha spurt informantene direkte om. Dersom det hadde vært rom for det innen denne undersøkelsen skulle jeg derfor gjerne gjennomført noen tilleggsintervjuer, som mer spisset gikk inn på de to temaene som ble trukket ut fra det opprinnelige datamaterialet. En slik kombinasjon av induktiv og deduktiv metode ville vært spennende. Jeg ville blant annet gått mer spesifikt inn på hvorfor og hvordan de opplever settinger som utilgjengelige. Jeg tror tilgjengelighet og utilgjengelighet kan være et sentralt begrepspar for videre undersøkelser rundt nylig bosatte flyktninger.

Undersøkelsens overførbarhet

Nyankomne flyktninger representerer en gruppe med stor variasjon, noe også denne undersøkelsen vitner om. Dette taler for at det er viktig for kvaliteten på oppfølgingen som gis ute i kommunene at det tas hensyn til denne variasjonen. Jeg mener derfor at resultatene ikke er direkte overførbare til gruppen som helhet. Det betyr imidlertid ikke at de ikke er relevante på gruppenivå. Ved å sette fokus på de problemstillingene informantene beskriver, vil resultatene av denne undersøkelsen sensitivere personer som er i kontakt med denne gruppen for disse problemstillingene.

Praktiske implikasjoner av resultatene

Undersøkelsens resultater tydeliggjør at ressurstilegnelse, og dermed kvalifisering, ikke bare skjer innenfor introduksjonsprogrammets rammer, men også utenfor. De som arbeider med denne gruppen bør være bevisst dette. Ved å se på flyktingenes liv i helhet, og også ha fokus på hverdagslivet utenom programtid, kan man få øye på faktorer som begrenser tilegnelse av ressurser. Et eksempel på et spørsmål som bør stilles er om flyktingene snakker norsk utenom programtid. Språk er en nøkkelressurs, og uten å kunne bruke språket utenfor skolen, og føle seg kompetent i ”hverdagsnorsk”, begrenses andre former for ressurstilegnelse. Hvis svaret er at de ikke snakker norsk på fritiden, bør det prioriteres å se nærmere på hvorfor: Kan det gjøres strukturelle endringer i kommunen for at flyktingene skal oppleve settinger som tilgjengelige? Framfor egne gymgrupper for flyktinger kan man eksempelvis inngå samarbeid med de lokale treningstilbudene. Dette kan åpne opp for flyktingenes bruk av tilbudene også utenom programtid.

Programrådgivere og andre verken skal eller bør kunne bestemme over flyktingenes fritid. I kontakt med flyktingene bør de likevel være oppmerksom på hvordan personene opplever sin totale hverdag i kommunen, slik at de som uttrykker ønske om økt deltakelse kan få hjelp til å se de mulighetene de har. Deltakelse handler ikke bare om vilje.

Litteraturliste

- Barne- likestilling- og inkluderingsdepartementet. (2012a). Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (Rundskriv Q-20/2012) Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/BLD/IMA/Endringer_introduksjonsloven.pdf
- Barne- likestilling- og inkluderingsdepartementet. (2012b). Nyankomne innvandrere. Hentet 09.05.12, 2012, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/integrering/midtspalte/nyankomne-innvandrere.html?id=582182>
- Berg, B. (2010). *Eksilets stoppesteder. Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv* Doktorgradsavhandling, NTNU, Trondheim.
- Berggreen, H., & Tenfjord, K. (2003). *Andrespråkslæring*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Bøgh, P., & Bakli, O. (2006). Evaluering av bosetting av flyktninger: Statskonsult.
- Colic-Peisker, V., & Tilbury, F. (2003). "Active" and "passive" resettlement: The influence of support services and refugees' own resources on resettlement style. *International Migration*, 41(5), 61-91.
- Dahl, C.-I., & Pettersen, Z. (1997). Det tapte språk -. In Nora Sveaass & Edvard Hauff (Red.), *Flukt og fremtid*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Djuve, A. B. (2003). Introduksjonsordningen for nyankomne innvandrere - integrering eller overgrep? *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 20(1), 3-11.
- Djuve, A. B. (2011). *Introduksjonsordningen for nyankomne innvandrere. Et integreringspolitisk paradigmeskifte?* Doktorgradsavhandling, FAFO. (Fafo-rapport 2011:19)
- Djuve, A. B., Kavli, H. C., & Hagelund, A. (2011). Kvinner i kvalifisering: Introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger med liten utdanning og store omsorgsoppgaver. *Fafo-rapport 2011:02*. Oslo: Fafo.
- Ellis, R. (1999). *Learning a second language through interaction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Fine, M. (1992). *Disruptive voices: the possibilities for feminist research*. Michigan: University of Michigan Press.
- Hanche-Dalseth, M., Bergem, R., & Aarflot, U. (2009). Bosetting av flyktninger i kommunene. En studie blant bosettingskommuner i Møre og Romsdal. Møreforskning Volda.
- Hanlin, C. E., Bess, K., Conway, P., Evans, S. D., McCown, D., Prilleltensky, I., & Perkins, D. D. (2008). Community Psychology. In Carla Willig & Wendy Stainton-Rogers (Red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology* (ss. 524-540). London: SAGE.
- Hobfoll, S. E. (2001). The Influence of Culture, Community, and the Nested-Self in the Stress Process: Advancing Conservation of Resources Theory. *Applied Psychology: An International Review*, 50(3), 337-421.
- Hobfoll, S. E. (2002). Social and psychological resources and adaption. *Review of General Psychology*, 6(4), 307-324.
- Ibenholt, T., & Bakli, O. (2009). Bosetting av flyktninger: Devoteam daVinci.

- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. (2009). Rutiner for bosettingsarbeidet i IMDi, pr 28.05.2009. Hentet fra <http://www.imdi.no/Documents/Retningslinjer/Bosettingsrutiner20versjon20282005.pdf>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. (2011a). IMDi årsrapport 2011 *Virksomhets- og regnskapsrapport for IMDi per 31.12.11* Hentet fra <http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/IMDi%20%c3%a5rsrapport%202011.pdf>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. (2011b). Årsrapport for busetting Hentet fra <http://www.imdi.no/Global/Bosetting/%c3%85srapport%20for%20busetting%202011%20-%202007.02.11.pdf>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. (2012a). Bosetting av flyktninger. Hentet 09.05.12, 2012, fra <http://www.imdi.no/no/Bosetting/>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. (2012b). Bosetting av flyktninger fra asylmottak. Hentet 08.06.12, 2012, fra <http://www.imdi.no/no/Bosetting/Bosetting-fra-mottak/>
- Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven) (2003).
- John-Steiner, V., & Mahn, H. (1996). Sociocultural Approaches to Learning and Development: A Vygotskian Framework. *Educational Psychologist*, 31(3/4), 191-206.
- Johnson, M. (2004). *A philosophy of second language acquisition*. London: Yale University Press.
- Jørgensen, M. W., & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Kavli, H., Hagelund, A., & Bråthen, M. (2007). Med rett til å lære og plikt til å delta. En evaluering av introduksjonsordningen for nyankomne flyktninger og innvandrere *Fafo-rapport 2007:34*. Oslo: Fafo.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. London: SAGE.
- Lavik, N. J., Hauff, E., Skrondal, A., & Solberg, Ø. (1996). Mental disorder among refugees and the impact of persecution and exile: Some findings from an out-patient population. *British Journal of Psychiatry*, 169, 726-732.
- Lazarus, R., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- McLaren, L., & Hawe, P. (2005). Ecological perspectives in health research. *Journal of epidemiology and community health*, 59(1), 6-14.
- Miller, K. E., Muzurovic, J., Worthington, G. J., Tipping, S., & Goldman, A. (2002). Bosnian Refugees and the Stressors of Exile: A Narrative Study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(3), 341-354.
- Moyer, A. (2004). Accounting for Context and Experience in German (L2) Language Acquisition: A Critical Review of the Research. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25(1), 41-61.
- Myklebust, K. S. (1996). *Opplevelse og mestring av eksiltilværelsen: en kvalitativ undersøkelse om vietnamesiske og chilenske flyktninger*. Hovedfagsoppgave, Trondheim.
- NOU 2011: 14. (2011). *Bedre integrering. Mål, strategier, tiltak*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning Hentet fra <http://www.regjeringen.no/pages/16634493/PDFS/NOU201120110014000DDDPDFS.pdf>
- O'Donnell, C. R., Tharp, R. G., & Wilson, K. (1993). Activity settings as the unit of analysis: A theoretical basis for community intervention and development. *American journal of community psychology*, 21(4), 501.

- O'Donnell, C. R., & Tharp, R. G. (1990). Community interventions guided by theoretical development. In A. S. Bellack, M. Hersen & A. E. Kazdin (Red.), *International handbook of behavior modification and therapy* (2end utg., ss. 251-266). New York: Plenum Press.
- O'Donnell, C. R., & Tharp, R. G. (2012). Integrating Cultural Community Psychology: Activity Settings and the Shared Meanings of Intersubjectivity. *American journal of community psychology*, 49(1-2), 22-30.
- Prilleltensky, I., & Nelson, G. (2005). *Community psychology: In pursuit of liberation and well-being*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Reichelt, S., & Sveaass, N. (1997). Brudd og oppbrudd - en psykologisk tilnærming. In Nora Sveaass & Edvard Hauff (Red.), *Flukt og fremtid. Psykososialt arbeid og terapi med flyktninger* (ss. 35-48). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development*. Oxford: Oxford University Press.
- Rogoff, B. (2008). Observing sociocultural activity on three planes: Participatory appropriation, guided participation, and apprenticeship. In Kathy Hall, Patricia Murphy & Janet Soler (Red.), *Pedagogy and Practice: Culture and Identities* (ss. 58-74). London: SAGE.
- Ryan, D., Dooley, B., & Benson, C. (2008). Theoretical perspectives on post-migration adaption and psychological well-being among refugees: Towards a resource-based model. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 1-18. doi: 10.1093/jrs/fem047
- Ryen, E. (1999). Didaktiske perspektiver i norsk som andrespråk. In Jon Erik Hagen & Kari Tenfjord (Red.), *Andrespråksundervisning: Teori og praksis*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Santamaría, A., Cubero, M., & de la Mata, M. L. (2010). Thinking as Action: Theoretical and Methodological Requirements for Cultural Psychology. *Theory & Psychology*, 20(1), 76-101.
- Tharp, R. G., & Gallimore, R. (1988). *Rousing minds to life: Teaching, learning, and schooling in social context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thorshaug, K., Valenta, M., & Berg, B. (2009). Bosetting av enslige voksne flyktninger. Utfordringer og muligheter for rask og god bosetting: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Toma, D. J. (2000). How getting close to your subjects makes qualitative data better. *Theory into Practice*, 39(3), 177-184.
- Valenta, M. (2008). *Finding friends after resettlement. A study of the social integration of immigrants and refugees, their personal networks and self-work in everyday life*. Doktorgradsavhandling, NTNU, Trondheim.
- Willig, C. (2001). *Introducing qualitative research in psychology: Adventures in theory and method*. Buckingham: Open University Press.

Vedlegg

Vedlegg 1

Å leve et liv i endring

Vil du være med på en undersøkelse?

Når personer får oppholdstillatelse og bosettes i en kommune skjer det store forandringer i livene deres. Noen synes det går bra å fortsette livet sitt i Norge. Andre synes det er vanskelig. Det er bare dere som vet hvordan dette er. Dere som selv har kommet til Norge som asylsøkere. Vi trenger å høre dere fortelle!

Jeg skal snakke med deltakere ved introduksjonsprogrammet. Jeg skal bruke samtalene til å skrive en masteroppgave ved Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo.

Hvem kan delta?

Du må ha vært over 18 år da du kom til Norge. Du må ha bodd på asylmottak. Du må være deltaker ved introduksjonsprogrammet, men være ferdig vår eller sommer 2011. Jeg ønsker å snakke med både menn og kvinner.

Hva skal vi snakke om?

Jeg ønsker å høre om livet ditt i Norge. Hvordan det var å komme som asylsøker. Hvordan hverdagen din er nå. For eksempel hva som er viktig for at du har det bra. Hva som kan være vanskelig. Hvordan det er å være med på introduksjonsprogrammet. Hvordan du ser for deg framtida. Dette er noe vi kan snakke om. Men hvis du vil snakke om noe annet gjør vi det. Jeg vil høre hva *du* synes er viktig i ditt liv og din hverdag.

Hvis du vil kan du få med et kamera hjem. Du kan ta bilder av en dag i ditt liv. Du velger selv hva du tar bilder av. Når vi møtes ser vi på bildene. Etter samtalen får du bildene.

Samtalen tar cirka en time. Vi vil snakke sammen på norsk. Jeg vil ta opp det vi sier med en lydopptaker. Etter samtalen vil jeg skrive ned det vi har sagt.

Taushetsplikt og anonymitet

Jeg har taushetsplikt. Navnet ditt vil ikke stå i masteroppgaven, du er anonym. Når jeg skriver oppgaven vil jeg bruke noen av tingene du sier. Men andre vil ikke skjønne at det er du som har sagt det. Bare jeg og mine veiledere kan lese eller høre det vi har sagt. Når masteroppgaven er ferdig vil jeg slette lydopptak og kontaktinformasjon om deg.

Det er frivillig å delta

Du må ikke være med. Det er helt frivillig. Sier du ja til å snakke med meg, men etterpå angrep og ikke vil være med, sier du fra til meg. Det er helt greit! Du kan trekke deg når som helst underveis. Du trenger ikke si noe om hvorfor. Det vil ikke få noen konsekvenser for deg. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet.

Hvem er jeg og hvordan kan du kontakte meg?

Jeg heter Mari Fjelde Hauger og er masterstudent i kultur og samfunnspsykologi ved Psykologisk institutt, Universitet i Oslo. Har du spørsmål kan du kontakte meg på:

E-post: marifha@student.sv.uio.no.

Telefon: 936 43 325

Du kan også kontakte min veileder:

Professor Astri Heen Wold, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.

E-post: a.h.wold@psykologi.uio.no

Telefon: 22 84 51 66

Skjema for samtykke

Jeg sier ja til å være med på en samtale. Samtalen vil tas opp på bånd og bli brukt til å skrive en masteroppgave.

Jeg forstår at jeg kan trekke meg etter at jeg har sagt ja til å være med.

Sted og dato:

Navn (skriv med store bokstaver):

Signatur:

Vedlegg 2

Intervjuguide

- Jeg er veldig nysgjerrig på hvordan det er å komme til Norge som flyktning, og fortsette livet sitt her. Jeg ønsker å lære av deg! Og av andre som er i samme situasjon. Hva er det som er viktig for dere. Jeg har noen spørsmål, men det er bare et utgangspunkt. Du kan fortelle meg om hva du vil.
- Det er helt frivillig. Du kan når som helst si at du ikke vil mer. Eller at du ikke ønsker å snakke om det. F.eks fortid.
- Jeg tar opp på båndopptaker og skriver seinere ned det vi har sagt. Jeg noterer litt underveis.
- Taushetsplikt og anonymitet.
- Jeg har ikke innsyn i din UDI-sak, og vet ingen ting om deg fra før fra flyktningkontoret eller andre.
- Språk; viktig at vi sier fra om vi ikke skjønner hverandre!
- Snakk så detaljert du kan.

1. Kort om bakgrunn

(være tydelig på at de ikke må fortelle om dette)

- Kan du fortelle meg kort om hvilke steder du har bodd før du kom til Norge?
- Har du familie i hjemlandet ditt? Her?
- Hva gjorde du i hjemlandet? Jobb? Skole?
- En venn av deg i hjemlandet, hvis jeg møtte den personen, hvordan ville hun/han forklare deg for meg? Beskrive deg? Hvis jeg spurte hvordan er...

2. Møtet med Norge

- Husker du om du hadde tanker om hvordan livet ditt i Norge skulle bli? Altså før du kom hit?
- Stort spørsmål, men hvordan var det å komme til Norge?
- Hvordan var tiden på mottaket?
- Hvordan var det å vente på svar på asylsøknaden?
- Den dagen du fikk positivt svar på asylsøknaden; kan du fortelle om det?
- Hvis du tenker tilbake på tida etter du fikk positivt svar, husker du hvordan du så for deg (hadde du noen bilder i hodet) om hvordan det skulle bli å bosettes? Flytte til kommune? Personer du skulle møte? Hvordan ditt liv skulle være?
- Flytte til kommunen – husker du dagen du kom hit? Hvem tok i mot deg? Forventninger? Gleda, grua seg til... Hva tenkte du da du fikk vite at det ble denne kommunen? Visste du noe om kommunen før du kom hit?

3. Levekår/livssituasjon

- Jeg ønsker å høre om hvordan en vanlig dag kan være for deg. Kan du fortelle meg om i går? Fra du stod opp?
- Hvordan bor du? Kan du fortelle meg litt om hjemmet ditt?
- Når synes du at du har det bra, og når synes du at du har det dårlig?
- Hva kan være vanskelig i ditt liv? En vanskelig situasjon? (Eks, noe som blir ødelagt i huset, at du har for lite penger)

- Kan du huske noe i det siste som har vært vanskelig? Spurte du noen om hjelp? Hvorfor/hvorfor ikke. Type hjelp. Var det noe du gjorde selv som hjalp. Osv.
- Hvis du har noe du trenger hjelp til, f.eks et brev som er vanskelig skrevet (eller noe praktisk), hvem spør du da om hjelp? Er det noen som spør deg om hjelp til noe?
- Hva synes du om livet i ...kommune? Hvordan synes du ... kommune er? Og Norge generelt.
- Følelse av å bli forstått vs. misforstått. Om du opplever at folk skjønner deg. Eller ikke skjønner deg.
- Hvis du kunne velge helt selv (hvis du var Gud/Allah eller lignende..): Er det noe du ville hatt annerledes? Hvordan ville livet ditt vært annerledes?
- Hvordan har livet ditt forandret seg etter du kom til Norge?
- Tror du at du har forandret deg?

4. Sosialt nettverk

- Hvilke personer er du sammen med her i ... kommune?
- Har du barn? Går det bra med dem, er du bekymret for dem, optimistisk osv
- Har du venner her? Hvor traff du dem? Hva gjør dere når dere er sammen?
- Er det noen venner du setter særlig pris på? Som du opplever du kan snakke med om ting som opptar deg, plager deg, er vanskelig, du kan stole på. Når du er sammen med andre; hva liker du å gjøre?
- En norsk person/venn; hvordan vil hun/han beskrive deg?
- Har du noen kontakt med naboene dine? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Forhold til de andre deltakerne i kommunen.

5. Introduksjonsprogrammet – og arbeid

- Hvor i programmet er du nå?
- Kan du fortelle meg om hvordan det er å være deltaker på introprogrammet?
- Har du vært i arbeid i Norge? Hvordan var det? Hvordan fikk du den jobben?
- Hva har du helst lyst til å jobbe med? Hvorfor?

6. Framtid

(Innlede med at det kan være vanskelig å tenke framtid, for vi vet jo ikke hva som skal skje. Men vi har kanskje noen tanker i hodet om hvordan vi ønsker at livet skal bli i framtida.)

- Hva slags planer har du for framtida?
- Hvor tror du at du er om 1 år, 2 år, 5 år? (Bosted, jobb, familie, osv)
- Hva drømmer du om å gjøre? Hva har du lyst til? Hvorfor? Hvis du kunne endre på hva som helst for å få drømmen i oppfyllelse, hva ville du gjort?
- Hvem/hva føler du har mest å si for hvordan fremtida di blir?
- Om du kunne stilt klokka tilbake til da du kom til Norge – hadde du gjort noe annerledes?